

”Pandemisk paranoia?”

En analyse av nyhetsomtalen av svineinfluensaen i norske aviser

Harald Hornmoen, JBI, Høgskolen i Oslo

Sammendrag:

Studien er analyse av hvordan et utvalg norske aviser (papiraviser) representerte og konstruerte svineinfluensaen og trusselen knyttet til denne i to kritiske faser i sykdommens utviklingsforløp. Den første fasen var da influensaen for alvor ble satt på medienes dagsorden i Norge som en reell overhengende trussel og fare. Den andre var perioden da ankomsten av den såkalte ”nye smittebølgen” ble meldt, det vil si da svineinfluensaen virkelig begynte å bre seg i Norge.

Både den anvendte innholdsanalysen og den etterfølgende diskursanalysen antyder hvordan deknningen har vært endimensjonal i kritiske faser av hendelsesforløpet. Informasjon fra myndighetene har dominert i deknningen, og det har vært lite rom for kritiske eller korrigerende perspektiver. Med et visst unntak av Stavanger Aftenblad og Aftenposten, viser ikke avisene noen utpreget vilje til å inkludere publikums eller lekfolks perspektiver på influensaen og risikoen forbundet med denne. Snarere har myndighetsinformasjon i begge de undersøkte fasene blitt tilrettelagt og forsterket i en utpreget krisediskurs med en tilhørende fryktens retorikk, slik at en sentral funksjon ser ut til å være å skremme folk til å handle adekvat i forhold til trusselen. Sterkest blir denne retorikken artikulert i løssalgstabloidene, mens Aftenpostens dekning kan fremstå som en noe forvirrende blanding av alarmerende og beroligende budskap.

Tekstanalysen viser imidlertid også hvordan Stavanger Aftenblad på en ganske annen måte enn de andre avisene kan ansvarliggjøre representanter for allmennheten som rasjonelt tenkende og handlende mennesker. Denne avisens dekning av svineinfluensaen lever bedre enn de andre opp til dialogiske idealer for god risikokommunikasjon og -journalistikk.

Fra et journalistfaglig ståsted er det en tankevekkende mangel på kritiske perspektiver på myndighetens beredskap og strategier i nyhetsdeknningen. Én konsekvens er at myndighetene ikke får viktige korrektiver til egen virksomhet.

Introduksjon

”Skrekkszenario: 40 prosent borte fra jobben”, ”-13 000 døde av svineinfluensa”, ”- Hele menneskeheten trues ved en pandemi”. Slik lød noen av oppslagene i norsk presse i slutten av april 2009, like etter påvisningen av den mye omtalte ”svineinfluensaen”.

Dette var bare opptakten til det som skulle utvikle seg til å bli en av de største mediebegivenhetene i 2009. Svineinfluensaen, eller *influenza A (H1N1)* i medisinsk fagterminologi, fikk omfattende dekning her hjemme fra den ble kjent som en sykdom i Mexico. Medieinteressen dabbet av litt mot sommeren, for så å ta seg kraftig opp igjen utover høsten, med toppunkter i oktober og novemberⁱ, da influensaen for alvor spredte seg i Norge.

I begynnelsen rapporterte mediene om en fare for *pandemi*, med henvisning til Verdens Helseorganisasjons (WHO) stigende alarmnivåer for sykdommen. Ifølge en håndbok for journalister utgitt av denne organisasjonen, er ”pandemi” et sykdomsutbrudd som berører hele verden (Cheng 2005: 4). Når et pandemisk virus som smitter mellom mennesker oppstår, forventes det at det vil spre seg over hele kloden innen tre måneder. På 1900-tallet var det tre pandemier: spanskesyken i 1918 (forårsaket ca. 40 millioner dødsfall), asiasyken i 1957 (forårsaket mer enn to millioner dødsfall) og Hong Kong-syken i 1968 (forårsaket ca. en million dødsfall) (Tallestimater er fra Cheng 2005: 4). Det er verdt merke seg at WHO i mai 2009 endret den gamle definisjonen på en pandemi fra 2003, slik at det ikke lenger er en forutsetning at et virus forårsaker et stort antall døde eller svært syke for at det skal kunne kalles en pandemi. Det er nå tilstrekkelig at det dukker opp et nytt virus som befolkningen ikke er immune mot for at det skal kunne kalles en pandemi. (Informasjon om definisjonsendring er fra Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Svineinfluensa>. Lest 02.02.2009).ⁱⁱ

Til tross for den massive medieoppmerksomheten omkring svineinfluensaen, og før det den såkalte ”fugleinfluensaen”, er det foreløpig forsket lite på norske mediers håndtering av slike pandemitrusler.ⁱⁱⁱ Det foreligger imidlertid noen grundige studier av dekning av pandemier eller pandemiske trusler i amerikanske og engelsk presse (for eksempel Blakely 2006, Halliday og Nerlich 2007) som jeg omtaler nedenfor.

I denne studien skal jeg se nærmere på et utvalg norske avisers kildebruk og influensaomtale i to kritiske faser i sykdommens hendelsesforløp. Det er vesentlig å studere en slik mediedekning fordi mange mennesker utvikler sin forståelse av sykdommer og

risikoene knyttet til disse på grunnlag av representasjoner i massemediene (Blakely 2006). Pressen har en utfordrende oppgave med hensyn til å gi mest mulig pålitelig informasjon om en influensa med potensielt store konsekvenser, slik at folk handler mest mulig adekvat i forhold til smittefaren under et sykdommens utviklingsforløp. Samtidig skal journalistikken ivareta en kritisk funksjon også på det feltet, for eksempel ved å rette et kritisk blikk mot myndighetenes beredskap og råd under ulike stadier i utviklingen av en pandemi.

Teoretisk bakgrunn

Som en bakgrunn for å forstå journalistikkens rolle i dekingen av svineinfluensaen, vil jeg først kort diskutere for sentrale begreper som ”risiko” og ”krise”.

Krisekommunikasjon og risikokommunikasjon

”Krise” og ”risiko” er begreper som begge har vært i omløp i forbindelse med svineinfluensadekingen i mediene, samtidig som de gjenspeiler ulike forskjellige oppfatninger av den trusselen influensaen utgjør.

Ordet ”krise” ble benyttet om svineinfluensaen i norske medier allerede fra det øyeblikket Verdens helseorganisasjon hevet alarmnivået og signaliserte en fare for pandemi i slutten av april. Myndigheter iverksatte det som ble kalt ”kriseberedskap”, og i mediene kunne man lese om deres ”kriseplaner” (for eksempel Dagbladet 28.04). Således kan man hevde at myndighetene la opp til å kommunisere en krisesituasjon gjennom norske medier allerede på et tidspunkt hvor influensaen ennå ikke hadde nådd Norge, men snarere kunne betraktes en trussel ”der ute”.

”Krise” betyr ’avgjørende forandring’ og er beskrevet offentlige dokumenter som ”påkjenninger mot samfunnet som i art og omfang går ut over det som regnes som normalrisiko og normalbelastning fredstid” (se Olsen, Mathiesen og Boyesen 2008:49). Slik kan kriser oppfattes som hendelser som kan svekke et helt samfunns evne til å fungere. I en sentral definisjon blir ”krise” forstått som en avbrytelse ”der fysisk påvirker et system som helhet og truer det grunnleggende antagelser, dets subjektive selvfølelse, dets eksistensielle kjerne” (Pauchant og Mitroff sitert i Johansen og Frandsen 2007).

I hvilken grad svineinfluensaen i ulike faser av hendelsesforløpet i Norge til nå passer inn i en slik definisjon, kan absolutt diskuteres. Men det avgjørende er at innflytelsesrike organisasjoner og aktører har makt til å definere noe som en krise. Da Verdens helseorganisasjon hevet alarmnivået i april ble svineinfluensaene en krise ved at man politisk

hadde definert at situasjonen nå hadde blitt en krise (om slik definisjonsmakt, se Olsen, Mathiesen og Boyesen 2008: 64).

Norske myndigheter fulgte altså umiddelbart opp WHO's oppfordring om å iverksette en kriseberedskap (se Helsedirektoratet 2009), og valgte å gå ut med verstefallsscenarioer som en del av kommunikasjonsstrategien. Rasjonalet for dette, slik det antydes av i en av analysene nedenfor (se analyse av Aftenpostens oppslag "Myndighetene vil vekke nordmenn"), synes å være å motivere til føre-var-tenking, sånn at folk tar en smittefare alvorlig og handler på en måte som er egnet til å begrense smitten. Slik kommuniserer myndighetene i tråd med en anbefaling til risikokommunikasjonsekspertene Sandman og Lanard (2005), slik denne uttrykkes i magasinet *Perspectives in Health*^{iv}. I forbindelse med fugleinfluensatrusselen ga de følgende kommunikasjonsråd myntet på helsemyndigheter: "Don't be afraid to frighten people". Begrunnelsen er nettopp at det er nødvendig å gjøre folk litt redde for motivere til føre-var-handlinger.

Nå er det neppe - sett fra myndighetsperspektiv - noen lett oppgave å kommunisere om truende pandemier. Det potensielle skadeomfanget er omfattende, og usikkerhet om hvordan influensaen vil utvikle seg, gjør det vanskelig å vite hvor aggressivt man skal alarmere. Men i pandemitilfeller tar altså anerkjente fagfolk på feltet helserisiko til orde for at autoriteter skal ty til en fryktens retorikk overfor folk i forbindelse med trusler. Man oppfordrer myndigheter til å konstruere en krisediskurs som skal skremme folk, enveisrettet og ovenfra og ned.

I slike oppfordringer og praksis later det til å ligge en grov undervurdering av folks egen dømmekraft og sunne fornuft. I et nyere arbeid betrakter Johansen og Frandsen (2007) avsenderorientert og enveisrettet informasjon basert på "oppskrifter" som uttrykk for en snever forståelse av krisekommunikasjon. I deres øyne omfatter en bredere forståelse både avsenderens og mottakerens perspektiver, slik at "kriseinformasjon" for alvor blir til *krisekommunikasjon*.

Dette harmonerer med synspunkter som kommer til uttrykk i nyere litteratur om risikokommunikasjon. Nå er nok "risiko" vel så godt egnet om "krise" som et uttrykk for situasjonen for svineinfluensaen her i landet. Det gjaldt i alle fall den tidlige fasen, da influensaen ennå ikke hadde nådd landet. "Risiko" henviser ikke til en avgjørende forandring som har inntruffet, snarere peker uttrykket mot muligheten for at en uønsket hendelse med uheldige konsekvenser skal inntreffe.^v

Samtidig synes de dialogiske idealene tydeligere formulert innenfor litteratur som drøfter risikokommunikasjon enn innenfor litteratur om krisekommunikasjon.

Vitenskapssosiologiske studier (for eksempel Wynne 1989, Jasanoff 1997) betoner hvordan ikke-eksperter ("lefolks") forståelse av risikoer skiller seg fra eksperter risikoforståelse og kan være et verdifullt supplement til denne. Det gjelder for eksempel når ikke-eksperter besitter en spesialkunnskap om lokale forhold, som følge av deres personlige engasjement i et problem. Der vitenskapelige vurderinger av risikoer har en tendens til å dreie seg om bestemte effekter, slik som antall døde eller hvor hyppig en sykdom opptrer, vil lekfolks vurderinger ofte ta et bredere spekter av mulige effekter i betraktning. Folk er opptatt hvilke mennesker som kan bli påvirket av risikoer, hvilke konsekvenser risikoene har for miljøet og hvilke muligheter man har for å handle slik at man reduserer eller unngår risikoene (Gregory og Miller 1998).

Leiss og Powell (2004) presiserer at det er viktig at samfunnet håndterer spenningen mellom en vitenskapelig og en "allmenn" måte å representere risiko på, fremfor at man forsøker å eliminere forskjellene. De ser på risikokommunikasjon som en utvekslingsprosess mellom akademikere, myndigheter, interessegrupper og det brede publikum om hvordan man best kan vurdere og håndtere risikoer. God risikokommunikasjon eksisterer ifølge dem i en sone mellom de ulike språkene som brukes i henholdsvis de vitenskapelige eksperter risikovurderinger og allmenn risikopersepsjon. Med andre ord kjennetegnes god risikokommunikasjon av at man forsøker å lette utvekslingen mellom disse sfærene. Det innebærer for eksempel at kommunikatoren på den ene siden oversetter vitenskapelige sannsynlighetsberegninger av risiko til et forståelig språk og dessuten synliggjør usikkerhet og kunnskapsmangler i forskningen. På den annen side kan det innebære å forstå publikums "innramming" (framing) av risikoer.

Liknende syn fremmes av Kitzinger og Reilly (1997) i en studie av mediedekningen av risikoer. De mener at mediene i noen grad kan bidra til en "demokratisering av risikovurdering" ved å inkludere alternative "lekfolksperspektiver" på risikoer. Mediene kan tjene som et sted for offentlig informasjon og idéutveksling for dem som mener at risikovurdering er "too important to leave to the experts" (ibid: 319) Samtidig mener de at det er spesielt viktig å studere bruk og representasjon av *kilder* i risikoreportasjer fordi kontroverser omkring risikoer gjerne innebærer en intens konkurranse mellom kilder. Ikke bare må mediene håndtere manglende enighet blant kildene: Mediene blir ofte en vesentlig del av en prosess der en risiko defineres.

Journalistikkens rolle i risiko-/pandemikommunikasjon

Journalistisk regnes risikoer og kriser som godt stoff (Olsen, Mathiesen og Boyesen 2008). Krisehistorier er gjerne dramatiske og handler om mennesker, og risikoer/kriser kan ha store konsekvenser for oss. Behovet for informasjon er betydelig i risiko- og krisesituasjoner, og journalistikken har en viktig kommunikasjonsfunksjon mellom myndigheter, eksperter og publikum. Mediene er gjerne med på å skape folks førsteinntrykk av en risiko eller krise. Ved sine valg av kilder og sine anvendelser og prioriteringer verbale og visuelle virkemidler, bidrar mediene til å forme folks forståelse av risikoer og hvilke trusler som eksisterer. Journalistikken er i høyeste grad med på å konstruere samfunnets risikobilder og samtidig skape en forståelse av hva vi kan gjøre for å håndtere risikoene.

De få studier som er gjort av journalistikkens dekning av pandemier, er opptatt av hvordan mediene aktivt bidrar til å *konstruere* en fortelling om og en forståelse av den trusselen en pandemi utgjør. I sin studie av pandemidekning i The New York Times konkluderer Blakely (2006) med at mediedekningen av tre influensapandemier har fortalt en historie om en kamp som ennå ikke er blitt løst eller vunnet. Det er en pågående fortelling. Nyhetsdekningen har vist at influensatrusselen ble innrammet og berettet om på forskjellige måter hver gang. Spanesyken, pandemien i 1918, skapte en fortelling om ekstrem angst. Den såkalte Asia-syken i 1957 produserte en narrativ om vitenskapelig optimisme, der mediene presenterte et dominerende tema om kontroll over sykdommen ved hjelp av vaksiner og antibiotika. Hong Kong-influensaen i 1968 ble fortalt i en ramme der naturen ble brukt som en forklaring på forskeres manglende mulighet/evne til å kontrollere sykdommen. Blakely fremhever hvordan de narrative diskursene anvender et par dominerende rammer. Det er rammer der man tildeler noen skylden for influensaene og deres spredning, og dessuten rammer preget av krigsmetaforer.

I en studie av den engelske pressens dekning av fugleinfluensaen er Nerlich og Halliday (2007) på tilsvarende vis opptatt av diskursive mønstre i dekningen. Disse medieforskerne understreker vel å merke at andre aktører enn journalister hadde avgjørende innflytelse på den alarmistiske dekningen av fugleinfluensaen i engelske medier. Ifølge dem ble den igangsatt av en systematisk forskerkampanje for å vekke folk og myndigheter. I begynnelsen av 2005 rapporterte prestisjetidsskriftet The Lancet om "the gravest possible danger of a pandemic" i sin leder (sitat i Nerlich og Halliday 2007: 53). Professorer gikk ut mediene og talte om en fugleinfluensa ute av kontroll og en nasjonal krisesituasjon. Tidsskriftet New Scientist advarte leserne om at et utbrudd der viruset smittet mellom mennesker, ville kunne drepe 1.5 milliarder og at vitenskap og samfunn ikke ville være forberedt på dette. Engelske journalister på sin side fulgte opp med å fremheve og forsterke de

ulike scenarioene fremsatt av forskermiljøer og myndighetene. Henvisninger til dystre statistikker fra tidligere pandemier som spanskesyken var vanlig, og mediene anvendte metaforer som "earthquake", "volcano" og "flood", metaforer som skaper et bilde av en katastrofe som begynner ved en "kilde" og deretter feier gjennom sine omgivelser med ustoppelig kraft. Slik metaforbruk utgjør en "fryktens retorikk" ifølge Nerlich og Halliday. Den kan bidra til å svekke den tilliten publikum har til myndighetene ved å skape en ulv-ulv-stemming i befolkningen dersom den store faren uteblir. Og vel så viktig i den sammenhengen: Når en pandemisk trussel fremstilles som noe ukjent og skremmende fremmedartet i mediene, kan troen på at det er mulig å kjempe tilbake mot trusselen bli svekket.

Erkjennelsen av at journalistikken konstruerer bestemte forståelser av risikoer og kriser, innebærer også en erkjennelse av at det er mulig å konstruere annerledes "måter å se risikoer" på enn dem som dominerer i mediebildet. Flere forskere og kommentatorer innenfor feltet risikokommunikasjon/-journalistikk, etterlyser en journalistikk som gjør noen annet enn å skape skrekksenarioer eller kun forsterke forskeres/ myndighetenes informasjon om en risiko eller en krise. Journalistikken bør bidra med mer enn konstruksjoner av en "fryktens retorikk". Priest (2005) poengterer hvordan overdreven forsterking av en risiko er en risiko i seg selv ved at det kan avlede oppmerksomheten fra andre saker og skape unødig angst. Journalister bør i følge henne erkjenne den sosiale karakteren til risikoer og spørre seg hvem som tjener og taper på en bestemt risikosituasjon. De må erkjenne at deres egne fremstillinger av risikoer vil bidra til forståelsen av risikoer i samfunnet. Journalistikken må være med på å forme samfunnets respons på trusler og erkjenne de menneskelige interessene og verdiene som er på spill når man avgjør hva man skal gjøre med risikoer.

Andre velger å betone betydningen av at journalistikken i krise- og risikosituasjoner gir mye rom for publikums perspektiver, fremfor ensidig å være "avsenderorientert". Det gjelder for eksempel Schaffer, som gir disse rådene til journalister (i forkortet utgave her) som sine prioriterte:

1. Let ordinary people see themselves in your stories doing ordinary and extraordinary things (...)
2. Give people space to tell their own stories. 3. Stay interactive. Create zones of connectivity where people can trade information, chat, vent or ponder. (Schaffer i Watson 2001: 10)

Det er råd som legger opp til noe ganske annet en enveisrett og ovenfra - og - ned formidling av myndigheters og eksperter budskap, snarere til en dialogisk form i overensstemmelse med nevnte prinsipper for god risikokommunikasjon.

Det er også denne typen dialogisk kommunikasjon som utgjør normen for ”pandemijournalistikk” i denne studien. Med grunnlag i diskusjonen så langt, velger jeg å fremsette følgende idealer for en journalistisk dekning av en pandemi som svineinfluensaen:

Journalistikken skal informere om myndighetenes beredskap og strategier og viderebringe deres råd om hvordan man skal forholde seg. Men journalistikken skal ikke utelukkende fungere som en megafon for myndighetenes pandemikommunikasjon. Den skal også kunne rette et kritisk blikk mot deres beredskap, strategier, råd og kommunikasjonsformer på ulike stadier i utviklingen av en pandemi. Det innebærer at pressen evner å bringe inn andre perspektiver på den rådende og offisielle pandemistrategien, enten denne skulle komme ved bruk av ”moteksperter” som kilder, journalisters egne kritiske spørsmål eller ved å inkludere perspektivene til representanter for ”allmennheten”, altså til såkalte ikke- eksperter. Det siste betyr at journalistikken gjengir ”publikums” forståelse av risikoen, legger til rette for en dialog mellom publikum og myndigheter og gir folk en følelse av at de kan bidra med forslag og være med på prosessen.

Problemstilling, mål og antakelser

Problemstillingen for denne studien er som følger:

Hvordan ble svineinfluensaen og trusselen knyttet til denne fremstilt i sentrale norske aviser i to kritiske faser i sykdommens utviklingsforløp?

Jeg ønsker å kartlegge hvilke kilder som blir benyttet i dekningen og hvilke som hadde størst definisjonsmakt. Dessuten ser jeg på hvilke representasjoner av svineinfluensaen som preger de ulike avisene i de to kritiske fasene i hendelsesforløpet. Et siktemål med tekstanalysen er å undersøke hvilket av to diskursive mønstre som dominerer i de ulike avisenes fremstillinger. Med grunnlag i teoridrøftingen ovenfor, ser jeg etter følgende: Er det primært en enveisrettet *krisediskurs* med en tilhørende fryktens retorikk som skal vekke eller ”skremme” et antatt uvitende og sløvt publikum til å handle adekvat i forhold til trusselen? Eller er det snarere en *risikodiskurs* som vektlegger en mer dialogisk form og ansvarliggjør publikum som rasjonelt tenkende og handlende mennesker med kvalifiserte perspektiver på svineinfluensaen og risikoen forbundet med denne?

Med grunnlag i mitt umiddelbare inntrykk av pressens dekning av svineinfluensaen og basert på medieforskning som undersøker medieresponsen på trusselen om en fugleinfluensapandemi (Nerlich og Halliday 2007), er det en antakelse for denne analysen at fryktens retorikk og en krisediskurs dominerer i de norske avisenes dekning av svineinfluensaen. Jeg antar at journalistikken fremfor alt fremstår som en forsterker av i

utgangspunktet alarmistiske budskap fra myndighetene om influensaens potensielle konsekvenser.

Metoder

I ulike deler av analysen ønsker jeg å belyse følgende spørsmål:

Hvilke aktører slipper til og definerer forståelsen av pandemirisikoen og -realitetene?

Hvilke emner og funksjoner preger deknningen?

Hvordan representeres pandemirisikoen/-realitetene i sentrale artikler i avisene i de ulike kritiske fasene?

For å belyse disse spørsmålene henter analysen inspirasjon fra både kvantitative innholdsanalyse og kritisk diskursanalyse (KDA) (analytiske tilnæringer beskrives mer detaljert nedenfor). Mer spesifikt er den primært kvantitative analysen i den første delen delvis inspirert av en modell for å vurdere risikodekning i mediene utviklet av nederlandske journalistikkforskere (Vasterman, Scholten og Ruigrok, 2008). Problemstillingen min belyses her især gjennom å kartlegge de viktigste kildene og aktørene i deknningen og synliggjøre hvem har mest makt til å definere emnene som tas opp. Videre kartlegger jeg de mest sentrale emnene som tas opp og funksjonene som ivaretas i avisene i de ulike periodene.

I den mer tekstnære og kvalitative analysen av hvordan pandemitrusselen konstrueres diskursivt, er det især Norman Faircloughs tilnærming (se Fairclough 1995) som inspirerer lesningene. Anvendt på journalistikk vil slik diskursanalyse blant annet forsøke å forstå hvordan journalistiske tekster er med på å opprettholde (eller endre) ulike ideologier (forstått som ”måter å se på”) på et felt. I denne analysen blir det av interesse å kartlegge ”måter å se” pandemitrusselen på og hvilke maktrelasjoner som konstrueres mellom ulike aktører (for eksempel mellom ulike helsemyndigheter, eksperter og ”lekfolk”) slik disse fremstår i utvalgte tekster. Studien vil ikke begrense seg til verbal tekst, men analysere artiklene fra et *multimodalt* perspektiv og inkludere visuelle dimensjoner ved avisoppslagene som fotografi og layout.

Nærmere avgrensning av materialet

Utvalget av aviser vil begrense seg til fire: to løssalgstabloider (VG og Dagbladet) og to abonnementsaviser, hvorav en av dem er en utpreget regionsavis (Stavanger Aftenblad, Aftenposten). Ulikhetene i typen av aviser burde åpne for fruktbare sammenliknende analyser av deres risikodekning. Analysen vil fokusere på nyhetsartikler/-reportasjer og dessuten notiser av et visst omfang. Det vil si at kommentarer er utelatt. Dessuten er ikke artikler tatt

med dersom de ikke har svineinfluensaen og trusselen forbundet med denne som et sentralt fokus i artikkelen. Det siste gjelder artikler som kan henvise til sykdommen, men som belyser et helt annet emne. Artikler om for eksempel svineinfluensaens påvirkning på økonomien er likevel tatt med dersom nettopp faktoren svineinfluensa er et hovedfokus. Artikler fra internasjonal presse som den analyserte norske avisen har publisert med enerett på, er også tatt med.

Tidsperiodene som analysen vil dekke, er valgt etter det som fremstår som vesentlige hendelser i forbindelse med fugleinfluensaviruset. Jeg vil se på pressedekningen i såkalte ”kritiske faser” under utvikling av influensaen. Flere faser i løpet av denne utviklingen kvalifiserer til å bli betegnet som ”kritiske”, enten det for eksempel var perioden da svineinfluensaen for alvor begynte å bre seg i Europa eller tiden da de første dødsfallene som følge av sykdommen ble registrert i Norge. Men i ”ettertid”, det vil si etter den største smittebølgen ser ut til å ha lagt seg (note om at dette er skrevet i desember 2009), er det to perioder som peker seg ut som spesielt interessant for en nærmere komparativ analyse. Den første er da influensaen for alvor blir satt på medienes dagsorden i Norge som en reell overhengende trussel og fare. Det var da World Health Organization (WHO) like etter utbruddet i Mexico gikk ut med sin oppfordring til land om å aktivisere sine kriseplaner for en pandemi (uke 18, april/mai 2009). Den andre er perioden da ankomsten av den såkalte ”nye smittebølgen” blir meldt, det vil si da svineinfluensaen virkelig begynte å bre seg i Norge. Dette faller i tid sammen med at vaksineringsen av risikogrupper starter i landet (uke 44, slutten av oktober 2009).

Det er altså snakk om å undersøke og sammenlikne den journalistiske responsen på to ganske ulike situasjoner og scenarioer for risiko/-krisekommunikasjon knyttet til en pandemisk trussel. I den første perioden har WHO nettopp hevet alarmnivået for svineinfluensaen til et nivå som krever handlinger myndighetene i ulike land. Men det dreier seg foreløpig om en trussel ”der ute” for Norge, eller en trussel som ”nesten er her” ved at antatt smittede befinner seg i Europa på dette tidspunktet. Således handler det om kommunikasjon av en risiko/trussel før sykdommen i realiteten har manifestert seg i befolkningen og det samfunnet som man kommuniserer innenfor. I den andre perioden, derimot, har svineinfluensaen ikke bare blitt påvist i landet, den betraktes nå som tilhørende en fase hvor den smitter hurtig mellom en rekke mennesker. Dermed handler det om kommunikasjon av en trussel og sykdom som er ”her”, altså reelt tilstedeværende i samfunnet.

Ulike kategorier i analysen

1. Kilder og deltakere med definisjonsmakt

I denne første delen av den kvantitative analysen kartlegger jeg hvilke kilder og tekstdeltakere som fremstår med makt til å definere pandemirisikoen/-realitetene. Kartleggingen av fordelingen i disse kategoriene sikter altså mot å gi en pekepinn på hvordan makt fordeles i kommunikasjonssituasjonen som etableres i tekstene. Dels handler dette om å registrere hvem som er de viktigste kildene i dekingen, og med kilder siktes det til mennesker (eller organisasjoner/institusjoner) som siteres i direkte tale eller gjengis i indirekte fremstilling/parafraseres. Etter å ha lest igjennom det samlede materiale, har jeg kommet frem til følgende kategorier med kilder i tekstene.

Internasjonale myndigheter. Omfatter myndigheter fra andre land enn Norge og personer tilknyttet overnasjonale organisasjoner som World Health Organization og EU (kodes IM). Informatører eller pressetalsmenn som uttaler seg på vegne av slike internasjonale myndighetsinstanser, sorterer også under denne kategorien.

Norske Myndigheter. Omfatter helse- og andre myndighetspersoner og myndighetsinstanser i Norge. Omfatter også lokale myndigheter som for eksempel i Oslo Kommune. I likhet med kategorien internasjonale myndigheter, sorterer informatører og pressetalsmenn som uttaler seg på vegne norske myndighetsinstanser under denne kategorien. (kodes NM)

Ekspert (omfatter kilder med spesialisert kompetanse til å uttale seg om ulike aspekter ved svineinfluensaen - enten det for eksempel er forskere, ansatte i helsevesenet, økonomer eller andre.) (kodes E). Noen kan synen så høre til flere steder: smittevernoverleger i kommuner kan for eksempel fortrinnsvis uttale seg i egenskap av å være myndighetspersoner, mens de andre ganger uttaler seg som eksperter på influensaen og behandlingen av den. Den rollen de primært opptrer i, bestemmer om de kategoriseres som enten myndighetsperson eller ekspert i en artikkel.

Medier. Omfatter andre medier og nyhetsbyråer anvendt som kilder. Omfatter også pressetalsmenn for andre instanser enn myndighetene (kodes M)

Direkte Influenza-berørte. Kategorien omfatter både personer som man mistenker - og de som man har fastslått - er blitt rammet av svineinfluensa, pluss deres pårørende og nærmeste venner. (kodes DI)

Folk. Kategorien omfatter generelt representanter for allmennheten. Således er de ikke myndighetspersoner, og heller ikke eksperter på feltet eller representanter for medier. Disse er heller ikke direkte influenza-”mistenkte” eller -syke, men kan tilhøre risikogrupper. Kategorien kan omfatte representanter for yrkesgrupper som kan være berørt av sykdommen på spesielle måter, men som likevel må regnes som ikke-eksperter på svineinfluensa og pandemier, det gjelder for eksempel grisebønder. (kodes F).

Foruten gjengitte kilder, omfatter denne analyseenheten *deltakere*. Det er dem det snakkes om i artiklene, enten som subjekter eller objekter. De tildeles altså ulike posisjoner i tekstene. Noen deltakere i teksten fremstår som aktører som gjør noe eller igangsetter handlinger, mens andre blir snarere referert til som mennesker som blir påvirket av andres handlinger. I språkvitenskapen kalles den eller det som utfører handlingen i en setning for *agens*, men den som handlingen går utover kalles *patiens* (se Hågvar 2007:95). Deltakere som gis en sentral rolle i artikkelen (ved for eksempel siteres hyppig og representeres som handlende individer eller instanser), fremstår med sterk definisjonsmakt. Mens det motsatte, deltakere som omtales som objekter for andres handlinger og sjelden blir sitert, fremstår med lite definisjonsmakt i nyhetene om svineinfluenzaen.

For å beregne definisjonsmakten til de representerte deltakerne har jeg valgt å gi verdien 2 til kilder som gjengis direkte eller indirekte/eller parafraseres i tekstene. 1 gis til deltakere som i journalisten rapport (ikke i kilders siterte tale) tydelig omtales som subjekter som utfører handlinger (utover å gjengis direkte eller indirekte fremstilling - altså er ikke talehandlinger tatt med i denne beregningen av handlende subjekter). Kilder som er registrert som gjengitt i direkte tale eller parafrasert, blir ikke registrert på nytt som ”handlende subjekter”. De siste registreres altså kun dersom de ikke allerede er registrert som ”gjengitte kilder”. Dersom handlinger beskrives i passivformer og uten tydelig spesifisering av subjekt, registreres ikke dette som uttrykk for omtale av subjekter som gjør noe. For eksempel registreres ikke: ”Spania og Frankrike har flere borgere til behandling for virus”.

De som omtales som objekter for andres handlinger, tilskrives ingen verdi med hensyn til definisjonsmakt. Hver enkelt deltaker som er omtalt, kan tilskrives de ulike verdiene kun én gang, selv om de for eksempel skulle omtales slik at de utfører ulike handlinger på ulike punkter i teksten.

Det er viktig å presisere at ikke alle typer handlinger er tatt med i denne beregningen av definisjonsmakt. Det er kun handlinger som er uttrykk for en eller annen form for strategi som relaterer seg til influensatrusselen som registreres, enten det er initiativ for å bekjempe sykdommen eller atferd for unngå smitte, eller liknende. Således vil for eksempel en beskrivelse av voksne går på jobb og beveger seg mer på offentlige steder (slik at de blir smittet), ikke telles med som subjekter som utfører handlinger i denne sammenhengen. En influensasmittet deltaker som omtales som en som tidligere syklet til jobben hver dag (altså som uttrykk for at han var særdeles frisk før han ble smittet), registreres heller ikke som et subjekt som utfører handlinger og slik tilskrives definisjonsmakt i denne konteksten.

2. Hvilke emner belyses/funksjoner ivaretas i artiklene?

Emner som omtales og funksjoner som ivaretas (note: vanskelig å skille fra hverandre), blir delt inn i følgende kategorier:

Informasjon om influensaen/pandemien. En kategori omfatter myndigheters og eksperters informasjon om risikoen og svineinfluensaens konsekvenser. Denne omfatter også beredskapsbeskrivelse og føre-var-strategi. Det vil si beskrivelser av myndighetenes beredskap og mer eller mindre direkte oppfordringer til folk (her som leserne) om hvordan de bør handle for å unngå å bli smittet eller spre smitten. (Kodes *Info*)

Legitimering. Myndighetene forklarer sin egen politikk: Dette er en ramme der myndigheter legger vekt på å legitimere sin egen influensapolitikk/-praksis og kommunikasjonsstrategi. (Kodes *Leg*)

Kritikk. Policy-/myndighetskritisk ramme (fra ”moteksperter” og andre, inklusive lekfolk): Vinkelen er her en kritisk holdning til myndigheters uttalelser eller initiativer, eller til helsefarlig praksis som myndigheter har tillatt. Kritikken kan også rettes mot organisatorer av vaksinasjoner. Og den kan rettes fra en nasjons myndighet mot en annen nasjons. (Kodes *Kritikk*)

Offer. Beskrivelse av ofre eller potensielle ofre: Her gjelder det journalistens omtale - gjerne i reportasjeform, men også ved gjengivelser av andres journalisters oppsøkende virksomhet i andre aviser - av personer/folk som har fått påvist smitte, som antas å ha blitt smittet, eller som tilhører risikogrupper for å bli smittet. (Kodes *Offer*). Også omtale av personer som er

døde som følge av smitten sorterer under denne kategorien, da vel å merke når denne omtalen baserer seg på uttalelser til personer i offerets nære omgangskrets (pårørende, venner og liknende). Som ofre regnes også personer har fått sin livssituasjon endret som følge av svineinfluensa, for eksempel ved å miste jobben. Denne kategorien omfatter *ikke* informasjon som primært eller åpenbart stammer fra myndighetene (for eksempel antall smittede eller døde i ulike land), det siste sorterer under Informasjon - se over. (sjekk Oscar (5) smittens offer, 28.04)

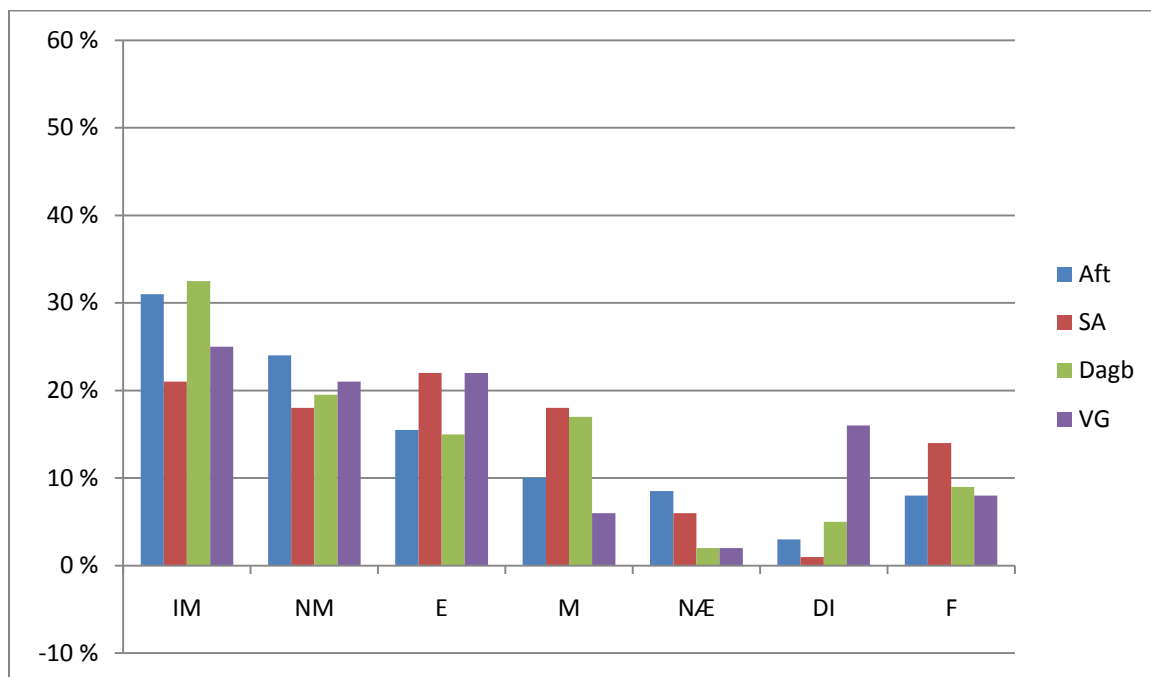
Økonomisk konsekvens. Beskrive økonomisk konsekvens. Her dreier det seg om beskrivelser av hvordan økonomien reagerer på nyhetene om influensatrusselen (For eksempel oppslag om børsfall på influensafrykt, laksen rett til himmels) (Kodes *Økon*)

Emnene gis en verdi etter hvordan de presenteres og hierarkiseres i teksten. Er emnet en del av vinkel (tittel og ingress) slik at den fremstår som en konstituerende ramme for teksten tillegges den verdien 2. Introdueres emnet senere i teksten som sentralt men underordnet, gis det verdien 1. NB: Emnet tillegges ikke flere verdier hvis det omtales fra flere ulike perspektiver eller flere ganger i teksten.

Presentasjon av funn (med diskusjon av tendenser)

Jeg i det følgende presenterer funn fra denne første delen av studien. Disse presenteres i grafer som viser den prosentvise fordelingen i avisene mellom henholdsvis kilder og aktører, og emner/funksjoner. I drøftingen under grafene nøyer jeg meg ikke bare med å peke på kvantitative tendenser og relasjoner mellom dataene. Jeg vil også tilføre litt kontekst og gå bak dataene for å spesifisere litt nærmere hva de kan være uttrykk for.

Definisjonsmakt Uke 18

Graf 1. Kilder og deltakere med definisjonsmakt i uke 18

Forkortelser:

IM = Internasjonale myndigheter

NM = Nasjonale myndigheter

E = Ekspert

M = Medier

NÆ = Næringslivsaktører

DI = Direkte influensaberørte

F = folk, representanter for allmennheten

Aft = Aftenposten, SA = Stavanger Aftenblad, Dagbl = Dagbladet, VG = Verdens Gang

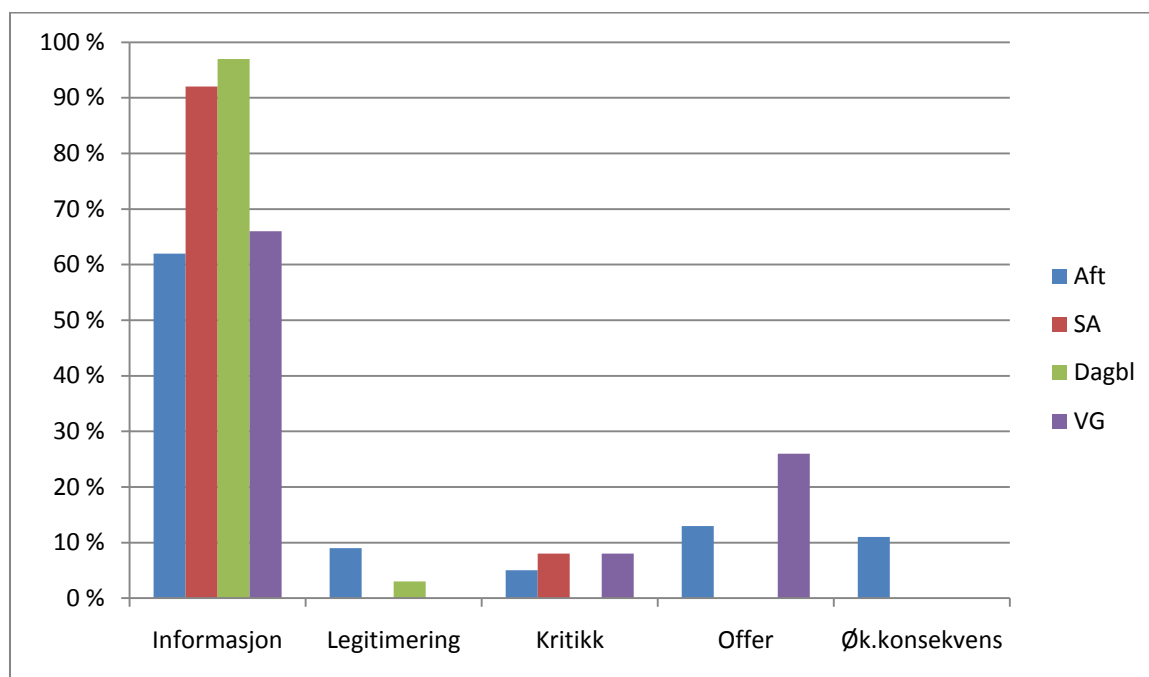
Graf 1 illustrerer altså bruken av kilder og aktører med definisjonsmakt i de ulike avisene i fem av dagene i uke 18, det vil si da influensaen for alvor blir satt på medienes dagsorden i Norge som en reell overhengende trussel og fare. Fortsatt er ikke sykdomstilfeller registrert i

Norge, disse er fremfor alt registrert i Mexico og USA, men norske helsemyndigheter holder en pressekonferanse på mandag denne uken som opplyser om at de forbereder seg på pandemi (og skisserer et verstefalls-scenario med 13 000 døde nordmenn). Verdens Helseorganisasjon proklamerer denne uken at svineinfluensaen er ute av kontroll og at en pandemi er nær forestående. Det fremgår av grafen hvordan internasjonale myndigheter på dette tidspunktet er sentrale kilder i dekningen av svineinfluensaen. Hvis vi går bak grafen, gjelder dette især Verdens Helseorganisasjon som kilde for alarmbudskaper og kriseplaner og som sentral kilde for såkalte faktaopplysninger om influensaen. Også europeiske, amerikanske og mexicanske myndighetskilder informerer og advarer, men med få unntak vitner ikke kildebruken om at journalistene er til stede i landene som har utbrudd. Norske myndigheter siteres og omtales nesten på nivå med internasjonale myndigheter allerede, prosentvis etterfulgt av ulike eksperter, enten i form av forskningsekspertise eller praktiserende leger. Slike eksperter utgjør dog i gjennomsnitt under 20 prosent av aktørene med definisjonsmakt i det undersøkte nyhetsstoffet i alle avisene denne uka, mens norske myndigheter er i snitt på ca 20 prosent og internasjonale myndigheter på godt over 20 prosent i snitt. Imidlertid opererer flere helseeksperter i rollen som myndighetspersoner når de opptrer som kilder for avisen, det gjelder for eksempel den hyppig siterte Bjørn Iversen ved Folkehelseinstituttet.

Forskjellene mellom avisenes kildebruk blir tydeligst i de ”mindre” kategoriene. I sær Aftenposten bruker flere næringslivsaktører enn løssalgstabloidene Dagbladet og VG, mens VG skiller seg ut med større bruk av direkte influensaberørte som kilder og deltakere enn de andre. Ellers slipper Stavanger Aftenblad i denne tidlige fasen i større grad til representanter for allmennheten som kilder, enten det er ved uttalelser om situasjonen i Mexico fra stavangerfolk som befinner seg der, eller ved å representere synspunkter på norske helsemyndigheter blant regionens folk.

I alt er det likevel en jevnere spredning i avisene av ulike typer kilder med definisjonsmakt over svineinfluensaen/-pandemitrusselen i denne perioden enn i den senere perioden som kartlegges.

Hovedemner/ -funksjoner. Uke 18

Graf 2: Hovedemner og funksjoner i uke 18

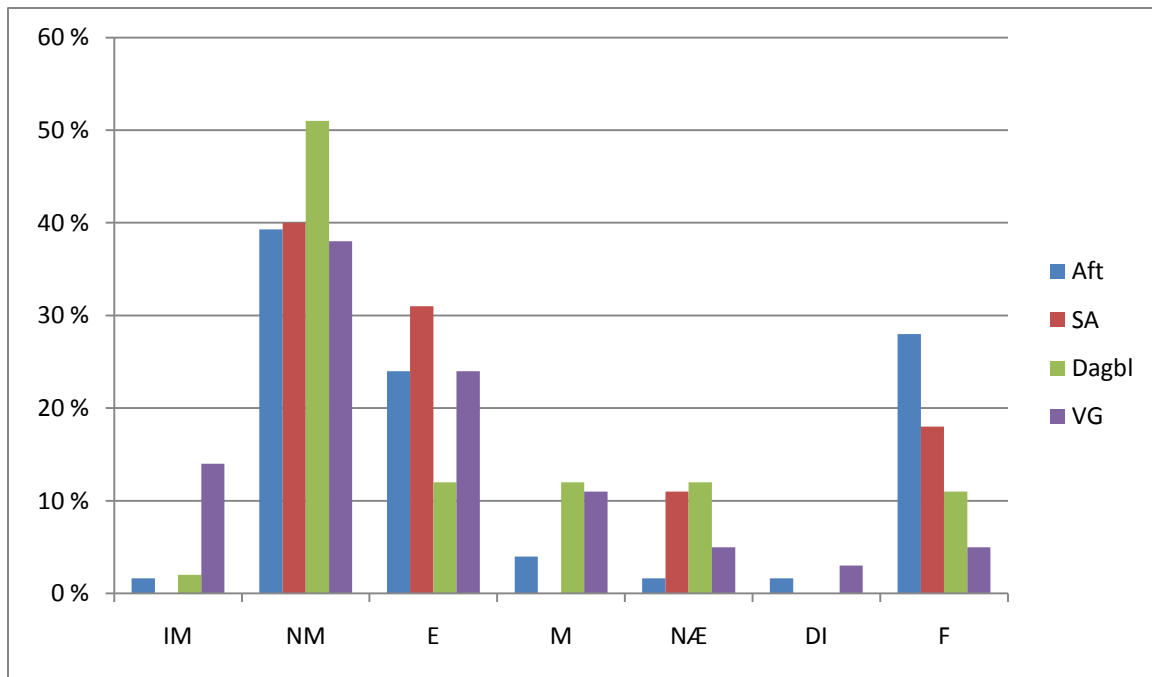
Hovedprioriteten for alle avisene i uka da alarmen om svineinfluensaen for alvor går i norske medier, er å bringe informasjon om influensaen. Det viser graf 2 tydelig. Internasjonale myndigheter brukes i denne fasen både til å informere om sykdomsforekomster og sykdomsmønstre i landene som foreløpig er rammet, samtidig som de kan gi råd og mane til krisehandling globalt. Norske myndigheter er i denne fasen opptatt å kommunisere alvorret i situasjon og informere om sine beredskapsplaner. Men avisene bruker dem også til å gi konkrete råd om hvordan folk skal forholde seg til smittefaren.

Forskjellene mellom avisene trer tydeligere frem innenfor andre kategorier enn ”informasjon” og dessuten når man ser alle kategoriene samlet. Aftenposten skiller seg fra de andre med et bredere emne-/funksjonsregister i dekingen. Informasjon om pandemitrusselen prioriteres også av Aftenposten, men i motsetning til - eller i større grad enn - andre gir de rom for enkelte artikler der myndighetene får forklare og legitimere sin egen beredskapsplan

og kommunikasjonsstrategi. Avisen er dessuten alene i de undersøkte dagene om å belyse økonomiske konsekvenser av influensafrykt, enten det er i form av børsfall eller oppsving i laksepriser. Dette reflekterer hvordan avisen satser mer på økonomi og næringslivsstoff enn de andre i utvalget. VG på sin side skiller seg ut med de fleste beskrivelsene av influensaens ”ofre”. Det gjenspeiler hvordan VG i en tidlig fase i større grad enn de andre leter etter identifikasjonsknagger og kilder som kan gi influensatrusselen et menneskelig ansikt. Stoff som sorterer under denne kategorien gjengir altså ikke myndighetenes beskrivelser av ofre, men omtaler ofre med grunnlag i en viss oppsøkende virksomhet. I VGs artikler denne uka er imidlertid ikke slike omtaler nødvendigvis et resultat av avisens *egen* oppsøkende virksomhet. Like gjerne gjengis offersitater som er et resultat av andre, internasjonale avisers oppsøkende virksomhet.

Ut fra tidligere skisserte idealer om god risikokommunikasjon, er kanskje det mest påfallende med denne grafen i hvor liten grad myndighetskritiske perspektiver kommer frem i avisene. Mindre enn ti prosent av dekingen i tre av avisene i mitt materiale kan kalles kritisk, og i Dagbladet spores ingen kritiske perspektiver i nyhetsstoffet. Nå skal det presiseres at nettopp Dagbladet var den av disse fire avisene som gjennom sin nettutgave først publiserte en artikkel der fagekspertise i medisinsk historie retter kritikk mot de tallene som myndighetene presenterte som sitt *worst-case-scenario* på en pressekonferanse samme uke (artikkelen ”Får kritikk får skrekktall med 13 000 døde”, Dagbladet.no, 29.04). Det dreier seg om en NTB-artikkel, som også Stavanger Aftenblad publiserer dagen etter, den 29.04. Egenproduserte nyhetsartikler med kritiske perspektiver er det imidlertid svært få av i denne uka da svineinfluensaen og pandemitrusselen for alvor blir satt på medienes dagsorden.

Definisjonsmakt. Uke 44

Graf 3. Kilder og aktører med definisjonsmakt i uke 44

Dette er uka etter at myndighetene fastslår at det er økt influensaktivitet i Norge og anbefaler vaksinerings av hele befolkningen. Helgen før har medier meldt om en ”ny smittebølge”, og vaksinerings av risikogrupper starter i denne uka. Sammenliknet med grafen for definisjonsmakt i uke 18, er den umiddelbart mest slående forskjellen hvordan det er nasjonale myndigheter som nå blir mest brukt som informasjonskilder. Internasjonale myndighetsinstanser er så å si fraværende som kilder, med et visst unntak av i VG. Denne forskyvingen er naturlig ettersom influensaen har utviklet seg fra å være en trussel ”der ute” til å være en høyst tilstedeværende realitet. Spørsmålet er likevel om ikke de norske mediene ville tjent på å sette nyhetene om svineinfluensaen inn i en noe større internasjonal kontekst også i den perioden. Ikke bare for å kunne sammenlikne med hensyn til hvordan influensaen utvikler seg der. Men også fordi andre lands erfaringer og pandemiberedskap kunne tenkes å tjene som korrektiver og en utvidelse av perspektiver i den hjemlige offentligheten når smittesituasjonen blir mer alvorlig her.

Norske myndigheter slipper i den fasen fremfor alt til med opplysninger og råd knyttet til vaksinerings og dessuten med oppdatering om status for antall smittede, gjerne akkompagnert av en viss bekymringsretorikk i artikler som viser at Norge er på smittetoppen i Europa. Dagbladet skiller seg ut med en forholdsmessig større bruk av nasjonale myndigheter enn de andre, og forholdsmessig mindre bruk av ekspertise. Bruken av ekspertise ser ellers ut til å ha styrket seg litt i denne fasen. Det henger delvis sammen med at en rekke leger i

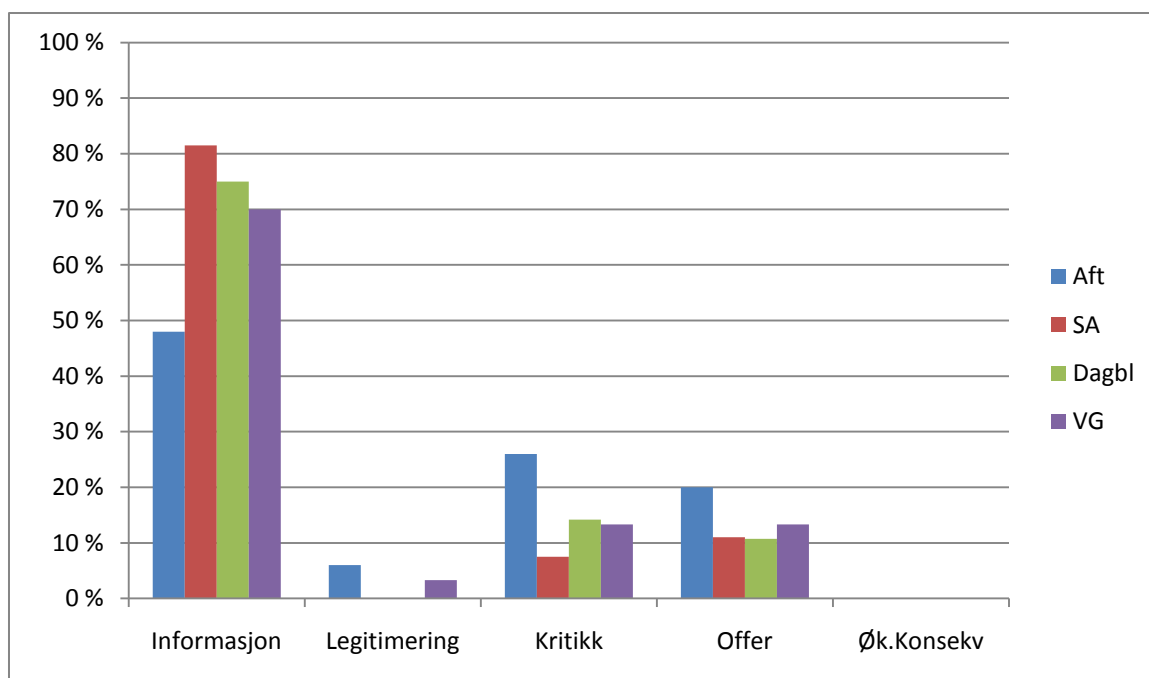
kommunene nå uttaler seg i forbindelse med vaksineringsplaner i deres regioner. Rollen til ekspertisen kan endre seg en del i forhold til den innledende fasen. Ikke bare informerer eksperter om smittefare og vaksiner, nå retter de vel så gjerne kritikk mot sentrale helsemyndigheter og deres vaksineringsstrategier. Tydeligst kommer legenes frustrasjon og kritikk til uttrykk i Aftenposten, som i større grad enn de andre avisene driver oppsøkende reportasjevirkosomhet i forbindelse med at vaksineringsplaner av risikogrupper tar til.

Risikogrupper sorteres som nevnt under kategorien ”folk”, og Aftenpostens reportasjer fra vaksineøkter bidrar til den markant stigende bruk av kilder og aktører i den kategorien sammenliknet med hva avisen brukte i uke 18. Tatt i betraktning hvordan influensaen nå brer seg i landet, er det likevel forholdsvis få lekfolksstemmer som slipper til i disse avisene. Behovet for myndighets- og ekspertinformasjon er i naturligvis stort i en slik fase, men en noe mer dialogisk dekning med større rom for kritiske erfaringer og perspektiver fra ikke-eksperter, ville på en positiv måte kunne bidra til en følelse av delaktighet, at ”folk” er med på prosessen.

Man kunne kanskje også forvente et større innslag av ”direkte influensaberørte” i dekningen i denne fasen. Kun Aftenposten og VG er så vidt representert i så måte. Samtidig er forutsetningene for dette annerledes enn i uke 18. Nyheter om folk som man mistenker er blitt rammet av svineinfluensa, har ikke samme verdi som i den tidlige fasen. Dessuten vil etiske hensyn (og kan hende smittereddel) antakelig gjøre at aviser ikke velger nærgående intervjuer med pårørende til alvorlig smittede med uvisst sykdomsutfall. Et unntak er VG, som på forsiden og over to sider beretter om kampen til en ung ”dødssyk” mann, med hans mor som hovedkilde.

Måten kilder kommer til orde på, fanges imidlertid ikke opp av opp av denne primært kvantitative delen av studien. I dette tilfelle vil VGs bruk av virkemidler og prioritering gjøre at en type kilde (direkte influensaberørt) i realiteten får langt større gjennomlagskraft enn andre typer kilder som opptrer oftere, men på mindre prioriterte og synlige plasser i avisen. Spørsmålet om definisjonsmakt i avisenes dekning bør således ikke bare belyses med registrering av antall kilder og aktører i bestemte funksjoner/roller, men også ved analyser av representasjonsmåter i tekstene.

Hovedemner og funksjoner uke 44

Graf 4. Hovedemner og funksjoner i uke 44.

Som i uke 18 er informasjonsfunksjonen fortsatt klart mest dominerende i dekningen denne uken, men internasjonale myndigheter er ikke lenger noen betydelig aktør i så måte. I snitt vektlegges informasjon litt mindre enn i den første fasen, idet enkelte andre kategorier er blitt styrket siden uke 18. Det gjelder kategoriene ”kritikk” og ”offer”. Der Dagbladet manglet kritiske perspektiver i nyhetsartiklene i den innledende fasen, og offerbeskrivelsene uteble i Stavanger Aftenblad og Dagbladet den gangen, er alle avisene nå representert med noen kritiske perspektiver og offerbeskrivelser. Igjen skiller imidlertid Aftenposten seg ut med et bredere emne-/funksjonsregister i dekningen, selv om avisen i denne fasen ikke er som tidligere opptatt av å kartlegge de økonomiske konsekvensene av svineinfluensaen.

De kritiske perspektivene retter seg nå ikke så mye mot smitte- og dødsfallsscenarioene som myndighetene opererer med. I en situasjon da influensaen for alvor sprer seg i befolkningen, handler dekningen mye om vaksineringsen og muligheter, strategier og råd knyttet til denne. Kritikken får gjerne et annet innhold. Leger kan rette den mot det de oppfatter som myndighetenes mangelfulle og forvirrende informasjonen i forbindelse med vaksineringsen, mens andre fagfolk for eksempel får ”slakte” norske smittevernrutiner i mediens fremstillinger. Enkelte lekfolksrøster slipper også til med kritikk, men hovedsakelig er det eksperter som tildeles den funksjonen. Som antydnet ovenfor, er spørsmålet om ikke-eksperter erfaringer bør tillegges større vekt som grunnlag for myndighetskritikk i en slik fase av

sykdomsutbredelsen. I en periode som regnes som kritisk for såkalte risikogrupper, burde man kunne forvente at nettopp representanter for disse i større grad får komme til orde.

I Aftenposten er slike røster altså noe mer merkbare enn i andre aviser, og de kan også sortere smidig under offerkategorien, siden de gjerne opptrer i en rolle som uheldige ”ofre” for uklar vaksineringsstrategi og behandlingspraksis.

Det fremgår ikke av en grafisk fremstilling hvordan offeromtaler kan være ganske forskjellig i ulike aviser. I SA er slike gjerne omtaler av ”potensielle ofre”, altså folk i risikogrupper, eventuelt deres opplevelse av å være utsatt for kritikkverdig behandling. Løssalgstabloidene og Aftenposten kan skille seg ut med større appell til sterke følelser hos leseren. Ikke minst gjelder dette den nevnte, emosjonelt ladete reportasjen i VG om en alvorlig syk ung mann (se nærmere analyse nedenfor).

Del 2. Analyse av risikorepresentasjoner

Denne delen av analysen ser nærmere på hvordan svineinfluensaen og pandemirisikoen/-realitetene representeres i nyhetsartikler fra avisene. Tilnærmingen er altså inspirert av såkalt kritisk diskursanalyse (KDA - se ellers ovenfor). Anvendt på artikler som omtaler de ulike fasene av influensaen, blir et siktemål å belyse hvordan språket konstruerer ulike ”måter å se” på svineinfluensaen og den risikoen/-trusselen den utgjør. På grunnlag av mitt normative ståsted som hevder på at god risikokommunikasjon gir rom for ulike perspektiver og legger opp til en dialogisk form som inviterer til deltakelse fra såkalte ”lekfolk”, er det av interesse å analysere hvordan kommunikasjonssituasjonen etableres i sentrale oppslag. En nærmere analyse av noen få utvalgte tekster fra de to periodene, vil fokusere på konstruksjonen av deltakere, det vil si måten publikum adresseres på og relasjoner som etableres mellom aktører som avis/journalist, kilder og publikum. Jeg vil ha et blick for sentral ordbruk, ikke minst metaforer og adjektiver som benyttes. Hvilke bilder konstruerer disse av influensaen og risikoen forbundet med denne? Dessuten peker jeg på hvilke forhold omkring svineinfluensaen som teksten ”tar for gitt” eller forutsetter, såkalte presupposisjoner.^{vi}

Jeg har også et blick for visuelle elementer i oppslagene, med særlig fokus på hvordan aktørene i bildene kodes visuelt. For eksempel markeres dynamiske hendelser eller forløp i bilder av såkalte vektorer: Virkelige eller tenkte linjer som utgår fra en deltaker og uttrykker påvirkning. Det kan for eksempel gjelde retningen på et øyenkast. Hvilke betydninger blir skapt av vektorer i bilder? Dessuten: Hvilken relasjon skaper bildene mellom betrakteren og bildets deltaker(e). For eksempel kan bilder uttrykke betraktermakt (billedvinkelen gjør at betrakteren ser ned på det avbildede, hvilket gir henne en symbolsk makt over bildets

deltakere), likhet mellom aktørene, og bildemakt (vinkelen gjør at betrakteren ser opp mot det avbildede, noe som gir bildets deltakere en symbolsk makt over betrakteren). Bilder kan også uttrykke ulikt engasjement: Høyt engasjement (en deltaker avbildes forfra og står ansikt til ansikt med betrakteren, noen som skaper et forventet engasjement hos betrakteren). Lavt engasjement (en deltaker avbildes i profil, noe som gjør at betrakteren kom ”lengre” fra det avbildede og ikke forventes å engasjere seg direkte.) (Analysen er her inspirert av Kress og van Leeuwen 1996).

Et overordnet siktemål med denne analysen er å undersøke hvilken type diskurs som dominerer i representasjoner i de ulike avisene. Med grunnlag i teoridrøftingen over, ser jeg blant annet etter hvilket av to diskursive mønstre som dominerer i de ulike avisenes fremstillinger. Er det en primært enveisrettet *krisediskurs* med en tilhørende fryktens retorikk som skal vekke eller ”skremme” et antatt uvitende og sløvt publikum til å handle adekvat i forhold til trusselen? Eller er det snarere en risikodiskurs som vektlegger en mer dialogisk form og ansvarliggjør publikum som rasjonelt tenkende og handlende mennesker?

I analysen tar jeg først for meg sentrale oppslag fra uke 18. Jeg konsentrerer meg om oppslag fra tirsdag den 28, altså dagen etter at myndighetene for første gang har lagt frem sine scenarioer for utviklingen av influensaen. Jeg vektlegger her førstesideoppslag og de innledende dobbeltsidige nyhetsoppslagene inne i avisen, men har også et blikk for artikler som følger etter dette. I den andre delen av denne tekstanalysen ser jeg nærmere på oppslag fra uke 44. Selv om den kvantitative analysen viste at det generelt var færre såkalte offeromtaler enn artikler som vektlegger informasjon og råd om vaksinerings i denne fasen, velger jeg å ta for meg artikler som fokuserer på ofre (eller potensielle ofre). Det gjør jeg fordi slike fortellinger gjerne prioriteres ved måten de tilrettelegges på i avisene i denne fasen.

Analysen tilstreber ikke en mest mulig uttømmende nærlesning av tekstene/oppslagene. Snarere handler analysen om å gå inn på partier og punkter i tekstene for å belyse tendenser i hvordan de representerer svineinfluensaen. Jeg berører ikke de skisserte analytiske kategoriene skjematisk i tur og orden. Det vil hindre en nødvendig fleksibilitet i analysen med grunnlag i hva tekstene inviterer til.

Avisene omtaler en influensatrussel (28.04)

Alle de fire avisene har forsideoppslag om svineinfluensaen som hovedsak den 28. april. Derfor gir jeg innledningsvis en analyse av de fire forsidene.

Forsideoppslag

I *Aftenpostens* forsideoppslag, ”- Lev så normalt som mulig”, fremstår budskapet om influensaen som ambivalent, for ikke å si selvmotsigende. På den ene siden er tittelens sitat en oppfordring fra daværende helseminister til leserne om å leve så normalt som mulig. Budskapet er tilsynelatende beroligende, siden det eksplisitte innholdet er at situasjonen ikke krever noen radikal endring i folks levemåte. Men sitatet forutsetter (presupponerer) en situasjon som avviker fra den normale ved å implisere at det er grenser for hvor normalt det går an å leve. Ambivalensen forsterkes ytterligere i kontrasten mellom tittelens eksplisitte budskap og bilde. Ansiktet til den avbildete helseministeren er avskåret på midten, hvilket kan konnotere et brudd med en harmonisk tilstand, samtidig som mimikk i det gjengitte halve ansiktet signaliserer alvor og bekymring ved markante drag av rynker omkring nese og munnparti mens blikket fremstår som flakkende med en vektor på vei ut av høyre billedkant fremfor direkte rettet mot betrakteren (leseren). Helseministeren synes fanget fotografisk i en tilstand av nervøs og spent årvåkenhet samtidig som vinkelen plasserer ham litt over betrakteren slik at han tildeles en viss autoritet i forhold til denne. Alvorsbudskapet blir ytterligere forsterket ved en ingress som fremhever myndighetenes verstefalls-scenario med 13 000 døde nordmenn, samtidig som den tegner et reaksjonsmønster hos folk som er kjent fra krisetider: De hamstrer. Dramatikken blir understreket ved at en metafor som ”tømmes” er brukt om hva apotekenes beholdning av medisiner blir utsatt for.

Til tross for at det gjengir et tilsynelatende beroligende budskap fra en myndighetsperson fremstår *Aftenpostens* forsideoppslag fremfor alt som en konstruksjon av en kresediskurs preget av en fryktens retorikk.

Forsideoppslaget til *Stavanger Aftenbladet* fremstår som en kontrast i sammenlikning. Her avbildes ikke en advarende/tilsynelatende beroligende myndighetsperson, men tvert i mot tre solbrune og smilende kvinnelige studenter direkte henvendt mot betrakteren under en tittel som fastslår ”ingen panikk”. Det fremgår av stikktittel at de avbildete er fra Stavanger og studerer i Mexico. De fremstår altså som avisregionens egne representanter i det hardest influensarammede landet på publiseringstidspunktet. Deres tilstedeværelse styrker avsenderens ethos og budskapets troverdighet: En geografisk nærhet til der hvor influensaen smitter mest i øyeblikket, ligger til grunn for uttalelsen om at det ikke råder panikk der. Samtidig fremgår det av ingressen under tittelen at situasjonen er sammensatt; den siterte ville ha reagert og handlet på en annen måte i et mer influensarammet område av Mexico.

Oppslaget budskap antyder en litt annerledes funksjon for en enda mer utpreget regionsavis enn *Aftenposten*. Her fremstår formålet fremfor alt som det å berolige lesere i regionen med hensyn til situasjonen for deres ”egne”, risikoutsatte folk. Den ”lokale”

vinkelen med vekt på identifikasjon, er likevel med på å skape en annen overordnet forståelse av svineinfluensatrusselen enn Aftenpostens oppslag. Budskapet fremstår i større grad som tjoret i realiteter enn basert på potensielle scenarier.

Dagbladets forsideoppslag denne dagen fremstår som det mest utilsørt alarmerende av alle fire. Ikke minst skyldes det bildeutsnittet av et munnbindtildekket ansikt med et alvorlig, nesten skrekkinngytende uttrykk ved sine foldete øyenbryn og et blikk som stirrer ”ansikt til ansikt” på betrakteren. Identiteten til den som er avbildet er uklar, og det er antakelig en tilsiktet flertydighet her. Brunfargen og markant mørke øyenbryn kan antyde en mexicaner. Men det tiledekkede ansiktet gir også assosiasjoner til opererende leger og helseekspertise. Samtidig gir konturene av en hette assosiasjoner til en kleskode i urbane gjenggrupperinger og konnoterer slik en farlig trussel. Under den øverste tittelen ”Alt du bør vite om svineinfluensaen”, som har en modalitet som uttrykker nødvendighet (alt du *bør* vite), fremstår oppslaget som en direkte formaning til leseren om å skaffe seg den kunnskapen avisen inneholder. Den punktvis presentasjonen av stikkord (”Økt alarmnivå”, ”Kriseplanen”, ”Symptomene”, ”Ekspertrådene”), utgjør nærmest en fortelling i kortform om et forestående sykdomsforløp, noe som igjen kvalifiserer hovedoverskriften nederst på siden: ”Disse får hjelp først”. Slik maner denne forsidekomposisjonen frem et bilde av en krise som vil inntreffe og ramme mange. Hovedtittelen forutsetter et kommende sykdoms- og behandlingsscenario og en nødssituasjon der mange vil trenge ”hjelp” og som krever prioriteringer. *Dagbladets* forside konstruerer altså en krisediskurs som øyensynlig skal bidra til å vekke leseren til adekvat handling gitt at de lar seg opplyse av avisens artikler om emnet denne dagen. Du -henvendelsen er annerledes intim enn i abonnementsavisene. Indirekte kan den visuelle og verbale utformingen først og fremst leses som et uttrykk for hvordan en truende pandemi brukes til å selge avisen ved å spille på folks frykt.

Den andre løssalgavisen i utvalget utformer også en forside med sterk appell til følelser, slik det er vanlig å gjøre i tabloider der salgsmotivet står sentralt og forsiden kan oppfattes som en salgspakat (Hågvar 2007). I god VG-tradisjon velger avisen visuelt å fokusere på et offer (Hågvar 2007), i dette tilfelle et offer for svineinfluensaen i Mexico. Patos-appellen blir forsterket ved at det er et barn som avbildes som representant for de 149 dødsofrene som en av titlene rapporterer om. Barnet avbildes forfra med et mildt blikk i retning av betrakteren, noe som skaper et forventet høyt følelsesmessig engasjement hos leserne.

Hovedtittelen ved siden av bildet, ”Slik rammer svine-viruset”, er en type utsagnssetning som påstår eller konstaterer et forhold, en såkalt *konstativ* talehandling

(Svennevig 2009: 62). Taleren (VG) forplikter seg her til sannheten av utsagnet. Tittelens funksjon på en forside er ikke minst å lokke og henvise leseren til den utdypende informasjonen inne i avisen, i dette tilfelle om hvordan influensaen angivelig rammer folk. Men oppstilt ved siden av bildet av barnet som er blitt et offer, inviterer den konstaterende tittelen leseren til å se dødsfall som en høyst sannsynlig konsekvens av å bli smittet. Det er med andre ord en fryktens retorikk som skapes på VG-forsiden, og valg av metaforer og ord bidrar til det. Et uttrykk som ”svine-viruset”, skaper assosiasjoner til et dødbringende virus som Aids-viruset, slik at trusselen kan fremstå som mer faretruende enn ved anvendelse av uttrykket ”svineinfluensaen”, mens verbet ”rammer” konvensjonelt tilhører en ulykkes-, krise- eller katastrofediskurs. Den øverste tittelen, ”Ny FN-alarm i natt”, understreker det akutte ved situasjonen samtidig som myndighetsstatusen til avsenderen bidrar til å gi forsidebudskapet autoritet. Undertittelens bruk av ”Norges kriseplan” bidrar ytterligere til krisediskursen, samtidig som lokaliseringen til Norge gjør trusselen nærværende og reel.

Hovedoppslagene

Aftenposten

Hvilke hovedtendenser tegner seg når man retter et analytisk blikk på Aftenpostens første dobbeltsidige oppslag med hovedtittelen ”Myndighetene vil vekke nordmenn”?

Den nevnte tittelen fremstår som en kontrast til avisens hovedsakelig alarmerende forsideoppslag (se analyse over), samtidig som den kan leses som en begrunnelse for det. Først og fremst tjener overskriften og den påfølgende artikkelen til å forklare og legitimere den kommunikasjonsstrategien som helsemyndighetene har valgt for svineinfluensaen.

Tittelen presupperer en sovende befolkning og posisjoner myndighetene i en markant autoritetsposisjon overfor denne (og indirekte leserne). De fire ulike myndighetspersonene som siteres i hovedartikkelen (de eneste synlige muntlige kildene her) gis god plass til å forklare helsemyndighetenes bruk av virkemidler og presentasjon av ulike scenarioer slik dette foregikk på en pressekonferanse dagen i forveien. På denne måten fremstår teksten delvis som en metaartikkel om en offentlig kommunikasjonsstrategi, en artikkel som på et plan appellerer til leserens fornuft ved at den inviterer til å kontekstualisere de alarmbudskapene som ellers preger den medierte influensarapporteringen disse dagene. Det er også en fremstilling som truer med å ta brodden av den intenderte vekkelseeffekten til myndighetene. Verste fallsscenarioet som ble skissert på pressekonferansen, omtales som et ”skrekksenario” i ingressen, en metafor som bidrar til å gjøre utfallet lite sannsynlig. Bildet under tittel og ingress bidrar også til å ufarliggjøre trusselen (i motsetning til

forsidekomposisjonen) ved sitt motiv med en tilsynelatende avslappet driftskoordinator som med lukkede øyne ser ut til spasere rolig med et skilt som skal advare flypassasjerer. Visuelt fremstår handlingen som en rutinehandling.

Modifiseringen av sannsynligheten for at 13 000 skal dø, følges opp i gjengivelser av kilder i direkte tale. Fremfor alt er denne talen preget av forbehold og forsiktighet, med gjentatte presiseringer av uvisshet om influensaens utvikling: ”vi vet ikke...”. Slike ytringer fylt av forbehold er et kjennetegn ved vitenskapelig diskurs, der uttrykk for forsiktighet konvensjonelt bidrar til å gi utsagn autoritet som sannferdige (Fairclough 1995:131). Samtidig kan usikkerheten være med på å begrunne myndighetenes før-var-strategi, som kildene omtaler i sitatene.

Men ordvalg i oppslaget gir også så pass motstridende informasjon om sykdommen og dens mulige konsekvenser, at følgen kan bli mer forvirrede enn opplyste lesere. Der visuelle uttrykk og myndighetenes forbeholdne diskurs bidrar til å ufarliggjøre influensatrusselen, kan journalistens rapport opprettholde fryktretorikken: ”... var smittet av den *farlige* influensaen” (min utheving). Et sted velger en myndighetskilde å uttale seg mer kategorisk enn disse kildene ellers gjør: ”Som alltid vil det være de svakeste som blir rammet, sier helsedirektør Bjørn Inge Larsen”. Påstanden står imidlertid i direkte motsetning til innholdet i en annen påstand, nemlig den som utgjør tittelen som preger hele det neste dobbeltsidige oppslaget: ”Det er unge spreke som dør”. På disse sidene visualiseres teksten ellers med munnbindtildekkede meksikanere og et menneske foran et isolat med et dørskilt som presiserer: ”INGEN ADGANG”. Fryktens retorikk får altså igjen folde seg ut.

Når det henvises til ”folk” i det første dobbeltsidige oppslaget, er det i deres egenskap av å hamstre medisin (Tittelen: ”Leger lar folk hamstre”). Slik blir de representanter for et reaksjonsmønster som myndighetene ikke har tilsiktet, snarere er det ”ikke i tråd med anbefalingen fra helsemyndighetene”. Leger fremstår som igangsettende aktører for handlingene ved at de tillater slik atferd. På dette viset antyder oppslaget som helhet en konfliktramme der uoverensstemmelsen går mellom helsemyndigheter og leger.

For å oppsummere: Aftenpostens hovedoppslag vitner om en vilje til å sette myndighetenes alarmbudskap inn i en sammenheng på en måte som appellerer til lesernes fornuft. Men avisen serverer egentlig en utpreget blandingsdiskurs i influensadekningen denne dagen. En forbeholden og tilsiktet beroligende tale veksler med mer kategoriske og alarmerende påstander, og visuelt veksler oppslag mellom potensielt fryktfremkallende og mer ufarliggjørende motiver. Blandingsdiskursen gjenspeiler nok slik den rådende uvissheten om svineinfluensaens utvikling på tidspunktet. Men spørsmålet er hvordan oppslagene

ivaretar avisens informasjonsfunksjon med hensyn til hvordan folk skal forholde seg til influensarisikoen. Økt forvirring om hva som er adekvate handlinger i situasjonen, er en sannsynlig konsekvens.

Stavanger Aftenblad (SA)

I SA reproduserer hovedoppslaget forsidebildet av de blide jentene og det beroligende budskapet om at det er ingen grunn til panikk. Slik sett prioriterer avisen helt annerledes enn de andre avisene, særlig sammenliknet med alarmoppslagene som utgjør inngangsporten i løssalgstabloidenes dekning. Hovedoppslaget vitner dessuten om hvordan journalisten i Stavanger Aftenblad aktivt er med på å skape grunnlaget for den beroligende vinkelen på artikkelen.

Det fremgår at artikkelen baserer seg på et telefonintervju med en av studentene som befinner seg i Mexico. Hun får beskrive en situasjon med et normalt liv basert på egne erfaringer fra regionen, men tar likevel ikke et valg om hvorvidt hun skal bli værende i landet, før journalisten - slik fortellingen tilrettelegges - viderebringer informasjon fra en tilstedeværende representant fra skolen hennes. Denne direktøren gjengis med et budskap om at det ikke er noen kritisk situasjon i området som skulle tilsi at man tilrår å reise. Taleren får etablere troverdighet ved å henvise til kontakt med myndighetsrepresentanter både i Mexico og Norge. Og på dette grunnlaget er det så at hovedaktøren, studenten, fatter sin beslutning om å bli i landet. Samtidig omfatter denne kildens uttalelse nå hennes oppfatning av at norske avisers risikobudskap er mer foruroligende enn den stedlige representantens. Slik kan oppslaget med den beroligende vinkelen på et plan betraktes som en kritikk av - eller en motdiskurs mot - alarmistiske tendenser i norsk mediedekning.

Visuelt er denne avisens ulike oppslag annerledes enn i de andre i utvalget, ikke bare ved hva de inkluderer, men også i kraft av hva de utelater. En visuell "fryktens retorikk" forekommer knapt. Munnbindsgjengivelser som signaliserer et kritisk avvik fra normalsituasjonen, er erstattet av bilder av mennesker i øyensynlig udramatiske situasjoner. Verbalspråket er dessuten annerledes nøytralt og mindre kategorisk fastslående enn det kan være i de andre avisene. Det kommer blant annet til uttrykk i bruk av svak modalitet når antall døde i Mexico omtales: SA skriver for eksempel at "Svineinfluensaen *kan* ha kostet 149 mennesker livet" (min utheving), mens for eksempel VG på fremtredende plass fastslår: 149 døde. Beskrivelsen av situasjonen i Mexico by fremstår dessuten som ganske neddempet med innbyggere som handler rasjonelt i rollen som aktive agenter ("folk melder seg til sykehusene når de merker symptomer"), der andre aviser ved valg av verb og metaforer kan fremheve en

mer dramatisk og følelsespreget tilværelse med folk i en mer utpreget offerrolle ("innbyggerne i Mexico *sliter* med *utbruddene* av svineinfluensa", Aftenposten samme dag, mine uthevinger).

I motsetning til de andre avisene er flere representanter for den hjemlige avisregionens folk også representert, her med synspunkter som overveiende uttrykker tillit til norsk helsevesen og som slik også bidrar til en beroligende diskurs. Bruken av ekspertkilder bygger dessuten ikke først og fremst opp under et alarmbudskap, men fremhever den beredskapen man vil møte en pandemi med.

I alt skaper oppslaget i SA noe ganske annet enn en krisediskurs. Det dreier seg snarere om en nøktern risikodiskurs som former et bilde av en situasjon som er - og høyst sannsynlig vil fortsette å være - håndterbar både for myndigheter og folk.

Dagbladet

I sitt hovedoppslag, "Alarmlnivået er hevet", følger Dagbladet opp krisediskursen og fryktretorikken fra sin forside denne dagen, om enn med noe mindre dramatiske virkemidler. Foretrukne adjektiver og verb bidrar til å tegne noe i nærheten av en unntakstilstand. I brødteksten etter ingressen blir sykehusinnlagte personer i Norden, beskrevet med krisekonnoterende uttrykk som "fryktet smittet" ("antatt smittet" ville vært et mer nøytralt alternativ), mens et bilde av en ukontrollerbar spredning blir konstruert av adjektiv som "hissig" brukt om influensasykdommen. Omsluttende "paratekster" (altså tekster som kommer i tillegg til den "egentlige" teksten eller hovedteksten), bidrar også til den alarmerende diskursen, enten det er ved fotograferte mexicanere som skuer med bekymrede blikk ut av bussvinduer og bak masker, eller ved en notis som anslår at "100 millioner mennesker døde trolig av spanskesyken".

Samtidig tydeliggjør dette oppslaget hvordan myndighetenes egne kommunikasjonsstrategier er avgjørende for alarmbudskapet. To myndighetsaktører, får prege innholdet i artikkelen: WHO ved at de gjengis på at de har hevet alarmlnivået, og dessuten norske myndigheter, ved helseminister Hanssen, som beskriver situasjonen som "alvorlig". Rett nok gir Dagbladet, i likhet med Aftenposten, Hanssen plass til å begrunne egen bruk av verste-falls -scenarioet på en måte som styrker hans ethos, altså hans troverdighet, samtidig som argumentasjonen appellerer til logos, til leserens fornuft og vurderingsevne ved å fremstå som logisk og relevant: "Min jobb er å planlegge for at en pandemi kan komme (...) vi må forberede oss på det mest alvorlige".

Rasjonalet for et slikt scenario synes å være at man ikke skal være redd for å skremme mennesker, det er med på å vekke folk til handling. Dagbladet følger opp ved å tilrettelegge budskapet på en måte som nok forsterker risikoen. Hovedoppslaget vinkler fotografisk på reisende som ankommer Norge og som skimtes i tilsynelatende oppjaget bevegelse mot bagasjeutleveringen. I forgrunnen dominerer en plakat med stor og synlig skrift som bringer myndighetenes formaning ved registrerte symptomer. Det potensielt akutte ved situasjonen blir fremhevet ved den interpersonelle modaliteten i teksten: Plakaten viser en *direktiv* språkhandling (Vagle 1995), i dette tilfellet en som forplikter det adresserte du'et til å handle ved influensaliknende symptomer: ”du (skal) snarest ta kontakt med lege eller legevakt, helst per telefon”. Du-adresseringen har sin parallell i løssalgstabloidene egen språkbruk. Den er en utbredt tiltaleform i deknningen av svineinfluensaen (”Slik begrenser du smitte”, osv). Fryktens retorikk er definitivt ikke alene konstruert av avisens medarbeidere. Den er noe som myndighetsinstanser i høyeste grad bidrar til.

I alt synliggjør altså Dagbladets hovedoppslag denne dagen godt hvordan krisediskursen er et produkt av flere aktører enn avisens egne medarbeidere.

VG

VG har enda mer markant du-adressering enn Dagbladet denne dagen. Den utføres både verbalt, ved løfter om at artikkelen vil tilby alt du'et trenger å vite om ”svinesmitten” - og dessuten visuelt, ved et direkte henvendt og sorgtungt blick fra offerets bestemor som påkaller medfølelse hos betrakteren. Det dominerende bildet av de sørgende pårørende som holder et en urne og et bilde av den døde gutten - foran en vegg med flere barnebilder - skaper en markant patosramme for artikkelen.

Virkemidlene sikter mot å skape et høyt engasjement hos leseren i forhold til den trusselen svineinfluensaen utgjør i denne fremstillingen. Ikke bare opprettholder nye ordkombinasjoner med ”svin” en utpreget fryktretorikk (”svine-viruset”, ”svinesmitten”). En mer kraftfull bruk av metaforer knyttet til den såkalte ”alarmen” fra helsemyndighetene enn i de andre avisene, bidrar ikke minst til denne retorikken. I dette oppslaget er ikke alarmnivået kun ”hevet”. I en agentløs konstruksjon forteller hovedtittelen følgende: ”slo ny alarm”. Metaforvalget konnoterer akutt krise, og det følges opp ved uthevede ord i teksten under bildet av norske helsemyndigheter som ankommer en pressekonferanse: ”Dårlig nytt” står skrevet i store bokstaver i fet type. Over de neste tre sidene får så fryktdiskursen utfolde seg i både utvalgte fotografier og titler. I motsetning til i Stavanger Aftenblad fokuserer de fleste fotografiene på uttrykk for en krisesituasjon. Hele fem fotografier nederst på den neste siden

viser mennesker iført munnbind, mens store og små overskrifter utgjør til sammen nærmest en oppvisning i fryktens diskurs: ”Redde bønder”, ”Isolert i eget hjem”, Frykter lagrene skal tømmes”, ”Lufthavner i alarmberedskap”, ”Ungdomsskole i Queens stengt”, ”Ble syke etter Mexico-reise”.

Men selv om krisediskursen dominerer i oppslagene ved hva som kommer til uttrykk på fremtredende steder i layout, er det i VG - som i Aftenposten - tendenser til en blandingsdiskurs som gir motstridende signaler om hvilken trussel influensaen utgjør for nordmenn. Innledningen til brødteksten fokuserer på et ”skjerpet alarmnivå” og verste - scenarioet som norske myndigheter går ut med. Slik etableres krisediskursen umiddelbart, og den følges opp i den påfølgende gjengivelsen av informasjon og råd fra myndighetenes hjemmesider. Her blir blant annet anbefalinger ved mistanke om smitte fremført som direktiver i forpliktende ordelag: (Eks: ”Opplys hvor du har oppholdt deg ...”, ”Ta kontakt med færrest mulig andre...”), slik at inntrykket av en akutt krisesituasjon opprettholdes. Mot slutten av denne brødteksten, får imidlertid myndighetspersoner uttrykke uvisshet om smittefare. En av dem understreker sågar i indirekte tale at det ikke er noen grunn til å gå rundt og være redd for svineinfluensaen her hjemme. Det er en uttalelse som karakteristisk nok gjengis langt nede i artikkelen. Men den bidrar like fullt til en viss blandingsdiskurs, og en potensiell leserforvirring med hensyn til alvoret i situasjonen.

Avisene forteller om ofre

I den siste delen av tekstanalysen ser jeg nærmere på avisoppslag fra uke 44 som fokuserer på ofre (eller potensielle ofre). Jeg gjør imidlertid ingen sammenliknende analyse av alle forsidene denne gangen, siden ikke alle har slike henvisninger. Der hvor slike forekommer, har jeg også et blikk for forsidene.

På dette tidspunktet har altså svineinfluensaen etablert seg i Norge, og de hjemlige offerfortellingene er blitt flere. Men som denne analysen antyder, kan det være ganske store forskjeller på hvordan de ulike avisene tilrettelegger sine offerfortellinger og på hvilke funksjoner fortellingene får.

Aftenposten (Aften), 29.10

Aftenposten fremstår som avisen som i størst grad legger seg på en myndighetstro linje, også i offerbeskrivelsene. En bredt oppslått fortelling i Aften om en alvorlig influensasmittet på bedringens vei, vitner om det.

Forsiden tilrettelegger budskapet tydelig nok. Tittelen poengterer at det omtalte offeret ”Hadde flaks”, mens billedteksten styrker budskapets troverdighet ved at det er offerets egen førstehåndsberetning om opplevelsen av alvorlig sykdom som får kvalifisere oppfordringen til leserne: ”Richard Greger ber alle om å ta vaksinen”. Punktingressens beskrivelse av hans tilstand under og etter sykdommen konstruerer en lidelsesdiskurs (”liggesår”, ”lungebetennelse”, ”sliter fortsatt”) som ytterligere kan bygge opp under oppfordringen.

Men det er ikke før i selve oppslaget inne i avisen at det fremgår at Greger tilhører en risikogruppe. Fortellingen fremstiller Greger her som et hjelpeløst offer for influensaen. Sykdommer beskrives som aktører med krefter til å sette ham fullstendig ut av spill: ”Diabetes plasserte ham i risikogruppen. Svineinfluensaen sendte ham rett i koma”, heter det i ingressen under tittelen ”Fikk influensa - falt i koma”.

Hva som følger etter ingressen, er en dramatisk fortelling, skapt ved bruk av kraftfulle verb eller metaforer knyttet til ulike aktører som brannvesen, politi og ambulanse (”slo inn inngangsdøren”), eller familien (”slo alarm onsdag”). Her er nærmest skrekkinngytende beskrivelser fra offeret av de omgivelsene han våkner opp til (”skikkelser med munnbind og gule smittefrakker”, ”slangene og rørene som går ut av ham og inn i apparatene han deler rom med”). Identifikasjon og sympati med offeret skapes gjennom en førstehåndberetning om sider ved sykdommen som han kan huske. Symptombeskrivelsene er så detaljerte at de utgjør en nærmest grotesk lidelsesdiskurs på grensen til det komiske: (”fått lungebetennelse”, ”mangler nesten all bevegelighet” ”Immunforsvaret hans er satt ut av spill”, ”Blodomløpet dårlig”, ”liggesår på foten”, ”liggesår på kinnet”, ”Antibiotikakur ga magesår”, ”Magesårmedisinen utgjorde fare for leveren”, ”Pepper i maten virket som fire chili”, ”Prøvde å spise biff til middag, opplevde de verste smertene jeg har hatt”). Det fremgår etter hvert tydelig hva hovedpersonens lidelsesberetning skal tjene til: Som et eksempel til skrekk og advarsel for leseren og en innstendig oppfordring til alle (leserne) om å vaksinere seg i tråd med helsemyndighetenes anbefaling.

Der hovedartikkelen er lagt opp som et lidelsesfylt argument for vaksinering, følger resten av oppslaget opp den myndighetstro diskursen. En undersak beretter om osloborgere som står i kø for å vaksinere seg. Det dreier seg om representanter for risikogruppen. Både i denne artikkelen og en sidespalte fremstår disse som aktivt handlende aktører. Deres uttalelser om hvorfor de tar vaksinen bygger ytterligere opp under myndighetenes budskap.

I motsetning til de andre avisene byr ikke denne på en offerbeskrivelse som sådan, snarere på en beretning om et ”potensielt offer” som selv velger å handle for å påvirke situasjonen sin. SAs tilretteleggelse av informasjon om influensarisikoen skiller seg slik igjen ganske markant fra de andre avisene. Fremfor å skremme leseren til handling ved å vektlegge et offers lidelsesdiskurs, velger avisen å fokusere på en frisk pasient i risikogruppen og invitere til å se vaksineringsen fra dennes perspektiv. Tittelen, ”Gilje tvilte seg frem til stikket”, antyder ved verbalet ”tvilte” et rasjonelt individ som tar selvstendige valg. Brødtekstens beretning fra legesenteret lar den gravide kvinnen utdype grunnlaget for beslutningen sin på en måte som vitner om et tenkende menneske som nøye veier argumenterer for og imot vaksineringsen. Her er ingen spor av en alarmistisk diskurs i hovedoppslaget. Tvert i mot; i den gjengitte hovedpersonens perspektiv rettes snarere en kritikk mot medier som skaper unødig frykt: ”Jeg har lenge tenkt at hele greien har virket ganske hysterisk, særlig på grunn av medieoppstyret”. Slik fremstår medienes krisediskurs som lite troverdig i denne kildens øyne, ja, nærmest som et argument for ikke å la seg vaksinere. Som i uke 18 i SA, artikuleres altså en mediekritikk i avisens nyhetsjournalistikk også i denne uken.

Beskrivelse og gjengivelse av andre aktører bidrar til det som fremstår som en beroligende motdiskurs mot de andre avisenes alarm- og lidelsesdiskurser. Ikke bare fremstår helsepersonalet som omtenksomme medhjelpere for pasienten, her personifiseres til og med sprøytene i billed- og brødtekst: ”Sprøytene venter på å gjøre nytte for seg”, ”vaksinesprøytene ligger ventende på rekke og rad”. På denne måten fremstår teksten som en mild invitasjon til folk om å la seg vaksinere. Denne artikkelen er også i hovedsak tro mot myndighetenes anbefaling, men de velger å bruke andre virkemidler enn hva de andre mediene og til dels også myndighetene selv gjør.

Nå er ikke oppslaget som helhet blottet for alarmerende signaler. Her er for eksempel notiser og faktagrafer som beretter om at Norge ligger på europatoppen i antall dødsfall som følge av svineinfluensaen. Men perspektivet ligger et helt annet sted, hos en rasjonelt tenkende representant for allmennheten. Hennes syn får også avslutte hovedteksten ved at hun får uttrykke forståelse og respekt for at andre velger ikke å ta vaksinen.

I oppslagets avsluttende informasjonsboks skiller også adresseringsmåten overfor leseren seg fra især løssalgsavisene i utvalget. Der de sistnevnte tenderer mot du -adressering i en formanende form (for eksempel ”Alt du bør vite svineinfluensaen”), kan SA velge å ta leserens perspektiv i spørsmål som stilles (”Bør jeg vaksinere meg?”, ”Hvor kan jeg henvende meg for å få mer informasjon?”). Det er et grep som ytterligere kan bidra til å myndiggjøre mottakeren som et selvstendig handlende og tenkende individ i en risikosituasjon.

Dagbladet, 31.10

Dagbladets største offeroppslag den uka, velger, i motsetning til de andre, å fortelle om et dødsoffer. Dødsofferet tilhørte angivelig ikke en risikogruppe. Altså fokuserer avisen på en representant for et mindretall av de rapporterte døde på et tidspunkt hvor det var rapportert om til sammen 13 døde i landet.

Saken har ingen forsidehenvisning og er ingen hovedprioritet i avisen denne lørdagen. Hva som er hovedfunksjonen til offeroppslaget som helhet betraktet, er litt uklart. Den sentrale artikkelen har tittelen ”Tommy (27) var frisk og sterk. Likevel ble han et offer for svineinfluensaen”. Her er ”frisk og sterk” uthevet i rødt i likhet med ordet ”SVINEINFLUENSA” som er plassert over byline, slik at alarmdiskursen etableres tydelig nok overfor den jevne leser som ikke tilhører noen risikogruppe. Indirekte er budskapet at denne influensaen kan gjøre folk flest - altså friske nordmenn - til dødsofre. Slik ryddes veien for oppslagets sentrale oppfordring om å ta vaksinen. Oppfordringen gis på sentrale plasser i layout, både tidlig i brødtekst og under et bilde av offerets nære kamerat. Oppfordringen får på denne måten emosjonell kraft, og patosappellene styrkes ytterligere gjennom gjengivelser av de vonde opplevelsene til offerets foreldre og kameraten. Et dominerende bilde av rikshospitalets frontparti, kan leses som en visuell understreking av at autorisert medisinsk hjelp er det rette for alle i situasjonen, altså et budskap i tråd med myndighetens anbefaling.

Men i undersaken som dekker begge sidene nederst i oppslaget, velger avisen å fokusere på bivirkninger av vaksinen (”Sju rapporterte vaksinebivirkninger”), og mer spesifikt vinkle på at en nordmann har fått alvorlige bivirkninger. Til tross for at oppslaget avsluttes med forsikringer fra en representant for helsemyndighetene om at vaksinen er trygg, etablerer artikkelen først og fremst en bekymringsdiskurs rundt vaksinen. Bekymringen later også til å bli artikulert av den andre sentrale kilden, en rådgiver i Statens legemiddelverk (”- Vi mistenker at disse symptomene har noe med vaksinen å gjøre”).

I alt blir resultatet et oppslag som gir noen motstridende signaler om vaksinerings til leseren. Men de to tekstene har åpenbart likevel noe vesentlig til felles, nemlig at de begge er basert på sterkt avvikende tilfeller, den ene på et avvikende offertilfelle, den andre på avvikende bivirkningsreaksjoner. Det er et uttrykk for hvordan løssalgstabloiden kan velge å forme sin diskurs omkring svineinfluensaen på et helt annet grunnlag enn hva Stavanger Aftenblad gjør.

VG, 31.10

Verdens Gang presenterer en offerfortelling som i bruk av virkemidler og i funksjon skiller seg ganske markant fra de andre avisene igjen. Det er en patosfylt historie om en alvorlig syk ung mann som ligger i respirator på Rikshospitalet. Men det er også en fortelling om hans mors engasjement og dessuten avisens VGs innsats for å endre myndighetspålagte restriksjoner med hensyn til å utveksle informasjon med potensiell betydning for behandling av pasienter som er alvorlig syke av svineinfluensa.

Visuelle og verbale virkemidlers appell til følelser er om mulig enda sterkere her enn i noen av de tidligere analyserte oppslagene. Forsiden slår an tonen med et bilde av den unge pasienten i en seng med lukkede øyne og tilkoblet ledninger, en av dem inn et av neseborene hans. Bildet er tatt ovenfra og gir inntrykk av et hjelpeløst offer i en tilstand som hovedtittelen varsler om: ”Endré (21) dødssyk”. Krisediskursen understrekes av metaforen ”kamp”, brukt både om sønnen (i formen ”Kjemper” i bildeteksten) og om morens engasjement. Adjektivet ”desperat” i undertittelen understreker det akutte i situasjonen: ”Les om morens desperate kamp”.

Kampmetaforen er også sentral i hovedartikkelen i det dobbeltsidige oppslaget inne i avisen. Den mest øyensynlige kampen går mellom ulike mennesker på den ene siden og svineinfluensaen og døden på den andre. De som umiddelbart fremstår som de sentrale og heltmodige aktørene i fortellingen, er pasienten Endre, hans mor, og helsepersonell ved Rikshospitalet (vitenskap og teknologi blir også viktige aktører som bidrar til å holde Endre i live). Perspektivet ligger hovedsakelig hos moren June Dypdalen. Det er hun som gir den følelsesladde beretningen om sønnen og sykdomsutviklingen hans i nær fortid og nåtid, slik at han - til tross for sin spesielle underliggende sykdom - fremstår som en som mange lesere kan identifisere seg med. Hun formulerer (i avisens gjengivelse) dessuten sitt nære fremtidshåp som en ekspressiv språkhandling med en bestemt modalitet: ”Min sønn skal gå ut av Rikshospitalet. Han skal ikke ut i kiste”.

Sitatet utgjør overskriften til saken, og foruten den sterke patosrammen det gir til beretningen (og leasersympatien det skaper), vitner det også om en taler med stort engasjement og sterk vilje. I artikkelen er det også moren som fremstår som helten fremfor noen, med en vilje til å ”prøve alt” for å redde sønnens liv. Det fremgår etter hvert at hennes omtalte ”desperate kamp” i betydelig grad er rettet mot helsemyndighetene og deres restriktive linje med hensyn til å la leger søke i det europeiske registeret over alvorlig syke svineinfluensapasienter.

Men den portretterte, angivelig ”rasende” moren, kan også betraktes som et sympatvekkende redskap for avisen VG i dennes arbeid for å endre helsemyndighetenes

restriksjoner. Av den korte artikkelen i høyre sidespalte ("Må vente i flere dager"), fremgår det at dette arbeidet er i ferd med å lykkes: Her slår ingressen fast at norske helsemyndigheter nå vil snu og gi norske leger anledning til å utveksle informasjon med det europeiske forskningsregisteret. Helse- og omsorgsminister Strøm-Erichsen bekrefter dette og får fremhevet avisen som en viktig pådriver for endringen."- På bakgrunn av blant annet oppslaget i VG har vi også sett behovet for å bruke erfaringer fra andre europeiske land, sier Strøm-Erichsen".

Slik er det avisen VG selv som til slutt fremstår som helten over alle helter i denne offerfortellingen. I god VG-tradisjon blir også en nyhet om svineinfluensaens konsekvenser støpt om i en form der vanlige folk for rollen som ofre, makthaverne (her: helsemyndighetene) får skurkerollen, mens journalistene eller avisen gjerne blir helten som ordner opp i problemet eller konflikten (Hågvar 2007: 104). Oppslaget fremstår som en type kampanjejournalistikk, som gir avisen anledning til å fremheve betydningen av sin egen innsats for endringer som gagnar den "vanlige mann". En krisediskurs med sterk appell til lesernes følelser, fremhever det heltmodige ved avisens rolle som omsorgsfull hjelper i samfunnet vårt.

Kommentarenes motbudskap

Før jeg oppsummerer og diskuterer i noen sentrale tendenser som analysen har frembrakt, vil jeg understreke at de finnes andre budskap til leserne enn dem som kommer til uttrykk i nyhetsartiklene. Avisene har i de undersøkte ukene også redaksjonelle kommentarer til svineinfluensaen. Det er interessant å registrere hvordan disse gjerne fremstår som mottekster til den fryktens retorikk som dominerer i nyhetsartiklene.

For eksempel publiserer både Aftenposten og VG delvis mediekritiske kommentarer i den første undersøkte uken (uke 44), skrevet av deres egne medarbeidere. Per Anders Madsen setter i "Makten i et virus" (02.05.2009) svineinfluensaen i en pandemihistorisk sammenheng og betrakter den som en ideell mediefortelling fremfor som en skremmende sykdom: "Alt tyder (...) på at svineinfluensaen i sin mest skremmende form vil holde seg innenfor medievirkelighetens skranker". Mikal Hem hevder i sin VG-kommentar "Svineskrekk" (28.04.2008) at mediene må ta noe av skylden for frykten i befolkningen: "Råd og advarsler fra helsemyndighetene vil tabloidiseres og blåses opp med store typer i overskriftene".

Slik er kommentarene uttrykk for en ganske annerledes risikokommunikasjon enn i nyhetsartiklene i de samme avisene. Der nyhetsartiklene gjerne tyr til fryktens retorikk, maner kommentarene til besinnelse. I en fordypningsoppgave levert ved Journalistutdanningen i

Oslo, ser Brennevann slike tendenser som uttrykk for en dobbeltkommunikasjon i en og samme redaksjon. Ifølge Brennevann kan dette tyde på at idealer om moderasjon og tilbakeholdenhet ”må vike plass for nyhetsstoff som engasjerer og skaffer lesere - selv om dette setter i gang en fryktkarusell” (2009: 32).

Oppsummering

Denne studien har omfattet både en kvantitativ analyse og en kvalitativ diskursanalyse av fire sentrale norske avisers dekning av svineinfluensaen i henholdsvis uke 18 og uke 44.

Kvantitativ analyse

Den kvantitative analysen viste hvordan *internasjonale myndigheter* var sentrale kilder i avisdekningen da influensaen for alvor ble satt på medienes dagsorden som en trussel ”utenfra”, altså i *uke 18*. Norske myndigheter har også betydelig definisjonsmakt allerede og siteres og omtales nesten på samme nivå. VG skiller seg ut med størst bruk av direkte influensabersørete som kilder, mens SA slipper til flest representanter for allmennheten. Hovedprioriteten for alle avisene er å bringe *informasjon om influensaen*. Aftenposten skiller seg ut med det bredest emne-/funksjonsregister i dekningen, mens VG skiller seg ut med flest offerbeskrivelser. Det er påfallende hvor lite myndighetskritiske perspektiver kommer frem i de ulike avisene.

I *uke 44*, med ny smittebølge og vaksineringsstart i Norge, har *nasjonale helsemyndigheter* tatt over hegemoniet som kilder med definisjonsmakt, mens internasjonale myndigheter så å si er fraværende i dekningen. Bruken av ekspertise har styrket seg noe i denne fasen, ikke minst leger i kommunene. Med et visst unntak av Aftenposten, slipper avisene forholdsmessig få *lekfolksstemmer* til denne uken. *Informasjon fra myndighetene* er fortsatt hovedprioritet, men alle avisene er denne gangen representert med noen offerbeskrivelser og enkelte kritiske perspektiver. Lekfolksrøster slipper i liten grad til med kritikk, hovedsakelig tildeles eksperter denne funksjonen.

Tekst-/diskursanalyse

Denne analysen fikk tydeligere frem ulikheter mellom avisene i *måten* de informerte leseren om pandemitrusselen på. Følgende tendenser fremkom i omtalen av influensatrusselen tirsdag i uke 18:

Aftenpostens forside konstruerer en miks av et beroligende budskap og en krisediskurs preget av fryktens retorikk. Hovedoppslaget kontekstualiserer myndighetenes alarmbudskap

med appell til lesernes fornuft. Men avisen serverer også en utpreget blandingsdiskurs der forbeholden tale veksler med mer kategoriske og alarmerende påstander og bilder veksler mellom frykttremkallende og ufarliggjørende motiver.

Snarere enn en krisediskurs skaper *Stavanger Aftenblad* en beroligende risikodiskurs med fokus på folks nøkterne reaksjoner. Avisen konstruerer et bilde av en situasjon som er håndterbar både for myndigheter og folk.

Dagbladets forside konstruerer en krisediskurs med skrekkinngytende motiv og intim du -henvendelse som øyensynlig skal vekke leseren til adekvat handling. Hovedoppslaget følger opp frykttretorikken, men tydeliggjør samtidig hvordan myndighetenes egne kommunikasjonsstrategier er avgjørende for alarmbudskapet.

VGs forside og hovedoppslag fokuserer på et dødsoffer og former både visuelt og verbalt en krisediskurs som appellerer sterkt til følelser og inviterer til å se dødsfall som en sannsynlig konsekvens av å bli smittet. Men oppslaget gir også motstridende signaler om influensatrusselen, med leserforvirring som potensiell konsekvens.

I avisenes fortellinger om ofre i *uke 44* tegner følgende tendenser seg:

Aftenposten serverer en lidelsesberetning fra en alvorlig influensasmittet på bedringens vei. Beretningen tjener som et eksempel til skrekk og advarsel og en innstendig oppfordring til leserne om å vaksinere seg i tråd med helsemyndighetenes oppfordring.

Fremfor en offerbeskrivelse gir *SA* en beretning om et ”potensielt offer” som selv velger å handle for å påvirke situasjonen sin. Adresseringsmåte overfor leseren følger opp: Snarere enn å skremme til handling, velger avisen å myndiggjøre mottakeren som et selvstendig handlende og tenkende individ i en risikosituasjon.

Dagbladet gir på sin side en beretning om et dødsoffer som ikke tilhørte noen risikogruppe. Alarmdiskursen styrker en oppfordring til leseren om å ta vaksinen. Men en bekymringsdiskurs i en undersak om vaksinebivirkninger, gir motstridende signaler om vaksinering til leseren.

VG serverer en patosfylt historie om alvorlig syk ung man i respirator og hans mors ”desperate kamp”. Oppslaget fremstår som en type kampanjejournalistikk som gir avisen anledning til å fremheve betydningen av sin egen innsats for endringer som gagnar pasienter. I dette tilfelle har journalistikken angivelig fått myndighetene til å gi opp en restriktiv linje med hensyn til utveksling av pasientinformasjon. En patosfylt krisediskurs fremhever det heltmodige ved avisens rolle som omsorgsfull hjelper i samfunnet.

Konklusjoner

Jeg skisserte overfor hvordan en dialogisk form i denne studien utgjør normen for god risikokommunikasjon i mediene - også i situasjoner der en befolkning står overfor en truende pandemi. Med grunnlag i mitt analyserte materiale velger jeg å slå fast at følgende:

Mye av svineinflusadekningen i sentrale norske aviser har vært endimensjonal i kritiske faser av hendelsesforløpet. Informasjon fra myndighetene har dominert i dekingen, og det har vært lite rom for kritiske eller korrigerende perspektiver. Med et visst unntak av Stavanger Aftenblad og Aftenposten viser ikke avisene noen utpreget vilje til å inkludere publikums eller lekfolks perspektiver på influensaen og risikoen forbundet med denne. Snarere har myndighetsinformasjon i begge de undersøkte fasene blitt tilrettelagt og forsterket i en utpreget *krisediskurs* med en tilhørende fryktens retorikk, slik at en sentral funksjon blir å skremme folk til å handle adekvat i forhold til trusselen (for eksempel ved å ”nyse riktig”, la seg vaksinere). Sterkest blir denne retorikken artikulert i løssalgstabloidene, mens Aftenpostens deking kan fremstå som en noe forvirrende blanding av alarmerende og beroligende budskap.

Min antakelse om en overveiende krisediskurs i dekingen er altså blitt bekreftet gjennom analysen. Men det er med unntak av Stavanger Aftenblad. Tekstanalysen viser hvordan denne avisen på en ganske annen måte enn de andre kan ansvarliggjøre representanter for allmennheten som rasjonelt tenkende og handlende mennesker. Avisens deking av svineinflusaen lever bedre enn de andre opp til de skisserte idealene for god risikokommunikasjon og -journalistikk.

Legger man WHO's perspektiv på kommunikasjon i en pandemituende situasjon til grunn, med grunnlag i det beskrevne prinsippet ”Don't be afraid to frighten people”, kan man argumentere for at ikke minst tabloidene i mye av sin deking fremstår som myndighetenes hjelpere. Spørsmålet er likevel om denne typen skremmeretorikk oppnår sin ønskede effekt, eller om konsekvensen snarere er unødig angst eller rett og slett likegyldighet. Enkelte av de siterte uttalelsene til folk i utvalget, kan tyde på skremmeretorikken ikke er veien å gå. Det gjelder for eksempel uttalelsen til kilden som tviler seg frem til å la seg vaksinere: ”Jeg har lenge tenkt at hele greien har virket ganske hysterisk, særlig på grunn av medieoppstyret” (se analyse over).

Fra et journalistfaglig ståsted er det egentlig en tankevekkende mangel på kritiske perspektiver på myndighetens beredskap og strategier i nyhetsdekingen. Enkelte eksperter får luften sin frustrasjon over myndighetene i uke 44, men bortsett fra nevnte kritiske tendenser

i kommentarstoffet og VGs selvforherligende kamp mot myndighetenes restriktive praksis med hensyn til pasientinformasjon, er dekningen så å si blottet for kritisk journalistikk. Man kunne for eksempel har rettet et kritisk blikk på den endrede definisjonen av ”pandemi” og spurt hvilke interesser som er tjent med en slik endring. Gir det noen mening å ha en pandemiberedskap dersom sykdommen som utløser unntakstiltakene ikke er mer alvorlig enn det gjennomsnittlige årlige sykdomsnivået? Det avføder alvorlige reaksjoner i det offentlige helsevesenet når man kaller noe for en pandemi, med store sosiale, politiske og økonomiske konsekvenser.

Hvorfor har nyhetsdekningen vært så kritikkløs? Det henger nok i betydelig grad sammen med hvordan en trussel om en pandemi er et godt stoff for pressen. Når myndighetenes egen tale legitimerer dramatiske overskrifter med kapasitet til å selge mange aviser i et tøft marked, er det nok vanskelig å leve opp til maktkritiske idealer i journalistikken.

Men en slik mangel på kritiske perspektiver kan ha uheldige konsekvenser for tillitsforholdet mellom myndigheter og folk/allmennhet. Myndighetene mister slik viktige korrektiver til egen virksomhet, og det blir ikke i tilstrekkelig grad etablert et dialogisk forhold til ”samtalepartneren”, altså publikum. Det er selvfølgelig viktig å informere og advare om truende farer og risikoer. Men med den formen budskapet nå kan anta, er risikoen snarere at tiltroen til både myndighetenes og medienes tale blir svekket og mistanker om oppmerksomhetsmotiv eller pengebehov blir styrket. En kritisk risikojournalistikk bør gjennom alle faser av et pandemiforløp legger til rette for fornuftig meningsutveksling og at folk handler adekvat i forhold til den risikoen en sykdom utgjør.

Referanser:

Allan, Stuart (2002), *Media, Risk and Science*, Buckingham: Open University Press

Blakely, Debra E. (2006), *Mass Mediated Disease. A Case Study of Three Flu Pandemics and Public Health Policy*. Lanham: Lexington Books

Brennevann, Bernt Harald (2009), ”Når svineinfluensa smitter seg til dagsorden: En analyse av Aftenposten og VGs dekning av svineinfluensautbruddet våren 2009”.

Fordypningsoppgave ved Høgskolen i Oslo (JBI), høsten 2009.

Cheng, Maria (2005), *Kommunikasjon ved utbrudd av influensa. Verdens helseorganisasjons håndbok for journalister*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Sosial- og helsedirektoratet

Fairclough, Norman (1995), *Media Discourse*. London: Edward Arnold

Halliday, Christopher; Brigitte Nerlich (2007), "Avian flu: the creation of expectations in the interplay between science and the media". I: *Sociology of Health & Illness*, Vol 29, No 1 2007

Helsedirektoratet (2009), *Referat fra møte i influensapandemikomiteen, 29.04.2009*, tilgjengelig på: <http://www.fhi.no/dav/05457afc78.pdf> (lest 31.12.2009)

Jasanoff, Sheila (1997), "Civilization and madness: the great BSE scare of 1996", *Public Understanding of Science* 6, 221-232

Hågvar, Yngve (2007), *Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget

Johansen, Winni; Finn Frandsen (2007), *Krisekommunikasjon. Når virksomhetens image og omdømme er truet*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur

Kitzinger, Jenny; Jacquie Reilly (1997), "The Rise and Fall of Risk Reporting", *European Journal of Risk Reporting*, Vol 12(3): 319 – 350.

Kress, Gunther, Theo van Leeuwen (1996), *Reading Images: The Grammar of Visual Design*, London: Routledge

Leiss, William; Douglas Powell (2004), *Mad Cows and Mother's Milk. The Perils of Poor Risk communication*, Montreal & Kingston: McGill-Queens University Press

Olsen, Odd Einar; Mathiesen, Espen; Boyesen, Marit (2008), *Media og Krisehåndtering*, Kristiansand: Høgskoleforlaget

Priest, Susanna Hornig (2005), "Risk reporting. Why can't they ever get it right?" I: Allan, Stuart (red). *Journalism: critical issues*, Maidenhead, England: Open University Press, 199 - 209

Sandman, Peter M., Jody Lanard (2005) "Bird Flu: Communicating the risk", *Perspectives in Health*, vol.10, no.2, 2005.

Schaffer, Jan (2001), "Civic journalism: 10 tips for rebuilding frameworks for society", I: Watson, Warren (red.), *Crisis Journalism. A Handbook For Media Response*. American Press Institute

Svennevig, Jan (2009), *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diksursanalyse*, Oslo: Cappelen Damm

Vasterman, Peter; Otto Scholten, Nel Ruigrok (2008), A Model for Evaluating Risk Reporting: The Case of UMTS and Fine Particles, I: *European Journal of Communication* 2008; 23; 319-341

Voller, Louise; Kristian Villesen (2009), "Mystisk ændring af WHO's definisjon av en pandemi". I: Information.dk, 15.11.2009: <http://www.information.dk/215341> (lest 02.02.2009)

Wynne, Brian (1989), "Sheepfarming after Chernobyl: A Case Study in Communicating Scientific Information", *Environment Magazine*, 31, 2: 10-39

Sluttnoter:

ⁱ Søk på ordet "svineinfluensa" i avisdatatabasen *Retriever* gir henholdsvis 1450 og 1592 treff for oktober og november. Antall treff for april er 431. (Lest 02.01.2010). Svineinfluensaen ble imidlertid ikke satt på mediedagsorden her hjemme for mot slutten av april.

ⁱⁱ Den nye definisjonen har blitt kritisert av flere. Kritikerne hevder blant annet at pandemibegrepet nå er uklart, og at definisjonen nå passer like godt til vanlig sesonginfluensa. Legemiddelindustrien vil slik også fremover kunne tjene milliarder på vaksinen til relativt ufarlige sykdommer, påpeker kritikere (se Voller og Villesen 2009).

ⁱⁱⁱ Ved Journalistutdanningen ble det imidlertid høsten 2009 levert inn flere fordypningsoppgaver som studerte ulike sider ved deknningen av svineinfluensaen (se for eksempel Brennevang 2009).

^{iv} *Perspectives in Health* er magasinet til Pan American Health Organization, som er en del av World Health Organization.

^v Stuart Allan definerer risiko som: "The chance or possibility of danger (harm, loss, injury and so forth) or other adverse consequences actually happening" (2002:209).

^{vi} Presupposisjoner kan beskrives som proposisjoner som tekstprodusenter tar for gitt eller som 'allerede etablert'. Den som ytrer seg, plasserer forskjellige typer antakelser i "bakgrunnen", som for eksempel når

ytringen *hun vet at han er svensk* forutsetter at han er svensk. I diskursanalyse er skillet mellom hva som er eksplisitt og implisitt i en tekst vesentlig. Ideologier er generelt implisitte antakelser, og presupposisjoner kan virke ideologisk ved at de henviser proposisjoner til et rom som allerede er etablert, som noe som er gitt.